

BİR SÜRGÜN ROMANINDA YAŞANAN MEDENİYET KRİZİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Arş. Gör. Dr. Enes YAŞAR*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, *Bir Sürgün* romanında Dr. Hikmet'in yaşamış olduğu medeniyet krizini değerler eğitimi açısından incelemektir. Bu nedenle Dr. Hikmet'in bir Doğulu olarak Batıya ulaşma isteği İzmir, İstanbul ve Paris üçgeni içerisinde ele alınmış olup değerler dünyasında yaşadığı değişimler medeniyet krizi çerçevesinde irdelenmiştir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma evrenini Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanları oluşturmaktadır. Araştırmada amaçlı örneklem yoluna gidilmiş olup *Bir Sürgün* romanı ele alınmıştır. Dr. Hikmet'in Batı medeniyetine dair tahayyül ettiği terakki ve tekâmül anlayışı ve Paris'te yaşadığı hayal kırıklıkları Spranger'in değerler sınıflandırmasıyla tespit edilmiştir. Romandan elde edilen değer çözümlenmeleri için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Bu çerçevede, ele alınan romanda Dr. Hikmet'in Paris deneyimi sosyal, kültürel ve politik açılardan incelenmiştir. Ayrıca bu deneyimlerin meydana getirdiği değişimler değerler dünyası bakımından ele alınmıştır. Çalışmada Dr. Hikmet'in bir Jön Türk sempatisini olarak Paris'e giderken Batıyı uygarlığın merkezi ve zirvesi olarak nitelendirdiği tespit edilmiştir. Ancak Paris'te tanıştığı Ragıp Bey, ihtilal yanlısı Jön Türkler ve kendilerine tepeden bakan Batılılar karşısında derin bir hayal kırıklığına uğradığı görülmüştür. Ayrıca Dr. Hikmet'in Batı medeniyetine dair kitaplardan imrenerek okuduğu hiçbir şeyi Paris'te bulamadığı görüşü hâkim olmuştur. Dolayısıyla Dr. Hikmet tarafından Batıya duyulan hayranlığın yavaş yavaş rahatsız edici bir etkiye neden olduğu ve iç dünyasında endişelere yol açtığı anlaşılmıştır.

Sonuç olarak Dr. Hikmet'in değerler dünyası, Batı medeniyetini taklit etmeye çalışmanın bireyleri köksüzleştirdiği anlayışını ortaya koymuş ve medeniyet krizini aşmanın değerlere sahip çıkmakla mümkün olacağı vurgusunda bulunmuştur. Bu çerçevede medeniyet krizine neden olan arada kalmışlık hissinin ancak öze dönmekle sükûn bulacağı görüşünü hâkim olmuştur.

Anahtar Kelimeler; Değer eğitimi, medeniyet krizi, Doğu ve Batı ikilemi, Jön Türkler

EXAMINATION OF CIVILIZATION CRISIS IN BİR SÜRGÜN NOVEL IN THE CONTEXT OF THE EDUCATION OF VALUES

ABSTRACT

The aim of this research is to examination of civilization crisis which Dr. Hikmet lived through in terms of values education. Therefore Dr. Hikmet's wish to reach the West as an Easterner was discussed within the triangle of Izmir, Istanbul and Paris.

Document analysis method, one of the qualitative research methods, was used in the research. The population of the study was Yakup Kadri Karaosmanoğlu's novels. *Bir Sürgün* novel were selected from among the novels of this period through purposeful sampling. The perception of progress and evaluation of Dr. Hikmet's about Western civilization were

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, enesyasar@comu.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-4606-2592

determined by Spranger's classification of values. Content analysis method was used for value analysis in novel.

In this context, Dr. Hikmet's experience in Paris has been examined from social, cultural and political perspectives. In addition, the changes caused by these experiences are discussed in terms of values. In the study, it was determined that Hikmet, as a Young Turk sympathizer, described the West as the center and peak of civilization in Paris. However, it was observed that he was deeply disappointed with Ragıp Bey whom he met in Paris, the pro-revolution Young Turks and the Westerners who looked down on them. In addition to was understood that Dr. Hikmet could not find anything which he read from the books on Western civilization in Paris. Therefore, it was understood that Hikmet's admiration for the West causes anxiety.

As a result, it was understood that trying to imitate Western civilization rooted individuals and it dragged into a gap between two civilizations. However it is possible to overcome the crisis of civilization by protecting the values. In this context, the feeling of in-between, which causes the civilization crisis will only end by returning to the essence.

Keywords; Value education, civilization crisis, East and West dilemma, Young Turks

GİRİŞ

Değerler birey ve toplumların mihenk taşlarını oluştururlar. Genel olarak duygu, düşünce ve davranışlara rehberlik eden ilke ve temel inanç esasları olarak kabul edilirler. Turner'e (1999) göre değerler, istek ve arzularımızı şekillendirerek olaylar karşısında göstereceğimiz tutumları belirlemekte önemli etkenlerdir. Dolayısıyla değerler birey ve toplumların yaşamını düzenleyen ve şekillendirerek yön veren zihinsel olgulardır. Öyle ki bireyler, gelenek ve toplumsal kurallar aracılığıyla doğruyu ve yanlış, iyiyi ve kötüyü ayırmayı ahlâk ilkeleri doğrultusunda ölçü edinirler (Beill 2003).

Değerler eğitimi ise değerlerin ya doğrudan ya da dolaylı bir yolla ve bilinçli bir şekilde öğretilmesi süreci olup bireylerin bilgi ve becerilerini bilişsel bir düzeyden duyuşsal bir düzeye geçirme faaliyeti olarak tanımlanırlar (Brown 2005; akt. Keskin 2016). Ayrıca manevi, ahlaki ve kültürel gelişimler sağlayarak davranış değiştirme ve davranış oluşturmada amaçlı etkinlikler bütünü olarak da kabul edilirler (Başar 2011). Dolayısıyla değerler eğitimi toplum yaşantısının devamlılığını sağlamada ve bütünlüğünü korumada oldukça önemli bir yere sahiptir. Öyle ki değerler eğitiminin amacı, bireylerin kendisini tanıması, anlaması ve tamamlaması yoluyla iyi bir hayat sürmesini sağlayabilmektir. Bu bağlamda toplum yaşantısındaki kural ve işleyişin değerlere göre oluştuğu ve bireylerin yaşantısını değerlerin şekillendirdiği anlaşılmaktadır (Yazıcı 2006).

Bir toplumun sahip olduğu kültür ve medeniyet anlayışı da bu değerler çerçevesinde belirginleşmektedir. Özellikle edebî eserler toplumların sahip olduğu hassasiyetleri göstermesi ve sonraki kuşaklara aktarması bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir. Benzer şekilde Sallabaş (2012) da hikâye edici metinlerin bireylere kazandırılmak istenen değer ve davranışları aktarırken oldukça etkili bir araç olduğu düşüncesindedir. Nitekim edebî metinlerin kökleri geleneklerimize, gövdesi ve dalları ise köklerden beslenen bugünümüz ve yarınlarımıza kadar uzanmaktadır. Dolayısıyla metinlerin yeni nesillerin değerlerini, davranışlarını ve alışkanlıklarını şekillendirici bir özelliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışmada ele alınan *Bir Sürgün* romanının da mensubu olduğu toplumun değerlerini yansıtmaması ve sonraki nesillere aktarması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmada bir neslin içerisinde bulunduğu cemiyetin yaşayış, düşünüş ve duyuş tarzı Dr. Hikmet'in nezdinde ele alınmış ve değerlerler eğitimi bağlamında incelenmiştir.

YÖNTEM

Bir Sürgün romanında yaşanan medeniyet krizini değerler eğitimi açısından analiz etmeyi amaçlayan bu çalışmada karakterlerin sahip olduğu değerler nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Doküman incelemesi yöntemi araştırma verilerinde birincil kaynak olarak dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanmaktadır (O'leary 2004). Ayrıca Ekiz'e (2003) göre resmi ya da özel kayıtların toplanması, sistematik yollarla incelenmesi ve değerlendirilmesinde yararlanılan bir metottür.

Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubunu *Bir Sürgün* romanı oluşturmaktadır. Bu bağlamda Dr. Hikmet'in İzmir'de geçirdiği günler ve Paris'in sosyal, kültürel ve politik hayatı içerisinde yaşadığı değişimler Spranger'in değerler sınıflandırılmasına göre ele alınmıştır. Bu değerler sınıflandırılmasına göre roman "Bireysel, Toplumsal, Millî ve Kültürel, Ahlakî, Estetik, Politik ve Eğitsel Değerler" çerçevesinde incelenmiştir.

Veri toplama araçları

Araştırmada verilerin toplanması kaynak tarama yoluyla elde edilmiştir. Romandan elde edilen veriler Spranger'in değerler sınıflandırılmasından hareketle taranarak fişlemeleri yapılmıştır. Fişlemelerin kategorize edilmesiyle birlikte kendi içerisinde bir bütün oluşturması sağlanmıştır. Ayrıca romandaki içerik ve karakterlerin değer anlayışlarından hareketle değerler alt kategorilere ayrılmıştır. Nihai olarak romandan elde edilen veriler fişleme ve kategorize etme yoluyla tespit edilmiş ve değerlerle ilgili yorumlar yapılarak sonuçlara ulaşılmıştır.

Verilerin analizi

Çalışmanın verileri içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi dokümanlardaki içeriğe ilişkin tekrarlanabilen ve geçerli çıkarımlarda bulunmak için kullanılabilen bir tekniktir (Krippendorff 2004). Çoğunlukla roman ve ders kitapları gibi yazılı materyaller olmak üzere herhangi bir iletişim şekliyle de gerçekleştirilebilmektedir (Marshall ve Rossman 2006).

BULGULAR

Çalışmada Dr. Hikmet'in İzmir, İstanbul ve Paris üçgeni içerisinde yaşadığı değer değişimlerinden dolayı bir medeniyet krizi yaşadığı tespit edilmiştir. Nitekim Dr. Hikmet diğer Türk aydınları gibi Batıda bireyin çıkmazı olarak başlayan krizi, bir toplumsal misyona, ödev bilincine ve vicdan azabına dönüştürerek yaşamıştır (Tural 2019). Bu nedenle Batıya dair kitaplardan okuyarak edindiği intibalar ve gerçekler arasında bir denge kuramamış ve Batı medeniyetinin gerçekleriyle yüz yüze geldiğinde kendisini büyük bir boşluğun içerisinde hissetmiştir. Özellikle Dr. Hikmet'in İstanbul'dan İzmir'e sürgünü ve Paris'e kaçış sürecinde değerler dünyasında hızlı ve köklü

değişimlerin yaşandığı görülmüştür. Nitekim Dr. Hikmet, İstanbul ve İzmir'de geçirdiği süre zarfında ruhi ve kültürel bakımdan kendisini Batı medeniyetine ait hissediyorken Paris'e gittiğinde bir hayal âleminde yaşadığını fark eder. Nihai olarak kitabı bilgilerle Batı medeniyetine dair edindiği intibaların muhayyilesinde bir yanılsama oluşturduğunun idrakine varır. Bu çerçevede Dr. Hikmet'in Paris yaşantısı ve iç dünyasındaki çatışmalar okura bir dönemin panoramasını çizmesi ve farkındalık oluşturması bakımından değerler eğitimi açısından incelenmeye değer bulunmuştur. Bu doğrultuda II. Abdülhamit döneminde yaşamış, dönemin aydın zihniyetini ve taşıdığı değerleri temsil eden Dr. Hikmet karakteri üzerinden bir dönemin sosyal, kültürel ve politik olayları tarihi gerçeklik düzlemi içerisinde irdelenmiştir.

BİREYSEL DEĞERLER

Değerler, bireylerin çevresiyle olan etkileşimi aracılığıyla edindiği, içselleştirdiği ve davranış haline getirdiği kazanımlardır. Bu çerçevede bireysel değerler doğru ve yanlış ayırt etmede bireylere yön gösterici rol oynamaktadır. Öyle ki bireyler, elde ettikleri kişilik gelişimleri neticesinde topluma karşı sorumluluklarının farkına varmaya başlarlar. *Bir Sürgün* romanında Dr. Hikmet, bu sorumlulukların farkına Paris'e gittiğinde varır. Dr. Hikmet, edindiği bireysel değerler doğrultusunda Batı medeniyetine sorgulayıcı şekilde yaklaşır. Ayrıca Batılı toplumların felsefi, kültürel ve toplumsal yaşantılarını taklit etmenin medenileşme ve modernleşme olmadığını fark ederek özeleştirel yaklaşımlar geliştirir. Ancak Paris'e gelinceye kadar değerler dünyasında vatanına karşı bir mesuliyet duyamaması Dr. Hikmet'i pişmanlığa sürükler.

Özeleştirel Olma

Paris macerası nedeniyle babasının mali durumunun kötü olduğunu bilen Dr. Hikmet, eğlenmek arzusu yüzünden babasını zor durumda bıraktığının farkındadır. Ancak Dr. Hikmet İzmir'deki sürgün günlerinde bu gerçekleri görmek istememiş ve rahatı yerinde olmasına rağmen Paris macerasına atılmıştır;

“Buraya kaçıışımın sebebi nedir? Sanki, İzmir'de beni tazyik mi ediyorlardı? Bütün manasıyla sürgün şartları içinde mi yaşıyordum? Haydi, canım! Hep laf! Paris'i görmek hevesi; gezmek, eğlenmek arzusu, birtakım maceralara atılmak iştiaıkları...” (s.309)

Ancak Dr. Hikmet Paris'te geçirdiği günlerin ardından ailesinin ve ocağının kendisi yüzünden söndüğünü öğrenince büyük bir üzüntü yaşar. Ailesi ve Paris'te olma hevesi arasında kaldığı için değerler dünyasında bir özeleştirelde bulunma gereksinimi duyar;

“Doktor Hikmet, evinin kapısından girerken âdeta yüksek sesle: “Egoistliğimin derecesine bakın ki,” (...) vicdanımın hiçbir saniye rahatsız olmaksızın veyahut (...) bir defa sormaksızın ferih fahur yedim.” (s.309-310)

Görüldüğü üzere Dr. Hikmet, 1890'larda hürriyet kazanının kaynadığı bir dönemde tıbbiyeden mezun olduğu için ateşli bir hürriyet taraftarlığı yaparak millî bünyesine uymayan değerlerler doğrultusunda bencilce hareket eder. Ailesine karşı sorumluluğunu unuttur ve atıldığı Paris macerasında ailesini felakete sürükler. Dr. Hikmet'in Paris'te geçirmiş olduğu bu günler yaşantısına özeleştirel bir şekilde yaklaşmasına yardımcı olur. Öyle ki Dr. Hikmet, aşağıdaki örnekte de görüleceği üzere

özeleştirel yaklaşımlarını Paris'teki Türk arkadaşlarıyla medeniyet üzerine yaptıkları sohbetlerde de sürdürmeye devam eder.

Dr. Hikmet, Paris'teki Türk arkadaşlarıyla Avrupa medeniyeti ve Jön Türkler üzerine yaptıkları sohbetlerde Batı ve Jön Türk hayranlığının yavaş yavaş üzerinde rahatsız edici bir etki uyandırmaya başladığını fark eder. Bu nedenle Dr. Hikmet, Batı medeniyetine ve Jön Türkler'e özeleştirel bir şekilde yaklaşmaya başlar. Bu iştiyakı, Dr. Hikmet'i Ahmet Rıza Bey'le ciddi meseleler üzerine konuşmaya iter. Fakat ne zaman ciddi bir şekilde Batı medeniyeti üzerine konuşmak istese Jön Türk lideri kendisine *"Avrupa medeniyetini anlamak o kadar kolay bir şey değildir. Ben ki eski bir pozitivistim; hâlâ, bunun özünü kavrayamadım. Auguste Comte' u okuyunuz; Auguste Comte'u okuyunuz"* (s.176) nasihatinde bulunur. Ahmet Rıza'nın yanı sıra Sezai Bey *"Bu umman tükenmez"* (s.176) tarzında cümleler sarf ederken Doktor Nazım *"Bırakınız, bu züppelikleri, be birader (...) var mı sende böyle abideler? Memleketinde vatan kelimesini hürriyet sözünü telaffuz edebilir misin?"* (s.176) kıyaslamaları yapar.

Dr. Hikmet ise tüm bu dinlediklerinden birtakım dersler çıkarmaya başlar. Öyle ki Dr. Hikmet, millî ve kültürel değerlere uyup uymadığını tartışmaksızın Ahmet Rıza gibi ikinci el kaynaklardan bilinçsizce Pozitivizmi öğrenmenin, Sezai Bey gibi kusursuz bir Batı medeniyet anlayışına sahip olmanın ve Dr. Nazım gibi Türk-İslam sanatlarını göz ardı ederek Batı sanatına hayranlık beslemenin güdümlü modernleşme (Akgül,199, s.46) olduğunun idrakine varır. Bu nedenle Dr. Hikmet, aşağıdaki örnekte de görüleceği üzere Jön Türkler üzerine bir fikir muhasebesi yapar ve Jön Türk ihtilali üzerine olan fikirlerine özeleştirelde bulunur.

Samatyalı bir Yahudi'nin Jön Türkler'e karşı kullandığı alaycı ifadeler karşısında kızan Dr. Hikmet, onu dünyadaki bütün ihtilal hareketlerini ütöplast bulduğu için eleştirmek ister. Ancak Samatyalı Yahudi'nin St. Petersburg sokaklarını kana bulayan Rus ihtilalcilerini de aynı tavırla eleştirdiğini görünce derin bir düşünceye kapılır. Nitekim Dr. Hikmet, kendi ülkesindeki Jön Türk ihtilaline Morotof gibi hiçbir zaman özeleştirel bir şekilde yaklaşmamıştır. Aksine şimdiye kadar Jön Türk ihtilalinin milletin bağrından koptuğu düşüncesiyle hareket etmiştir. Bu nedenle Dr. Hikmet'in tüm ezberleri aşağıda görüleceği üzere Morotof tarafından bozulur;

"Morotof, ihtilali bu tarzda anlatmakla onun bütün spontane ve lirik taraflarını lağvetmiş oluyordu. (...) Doktor Hikmet, artık ipin ucunu büsbütün kaçırıyor, adeta derin bir zihin yorgunluğuna düşüyordu." (232-233)

Görüldüğü üzere Dr. Hikmet, siyasal yapıya ve işleyişe Morotof gibi eleştirel bir şekilde yaklaşamaz. Nitekim Osmanlı toplum yapısında sosyal sınıf ayrımcılığı yaşanmadığından sınıflar arası çıkar çatışmalarını görmek pek mümkün değildir. Hatta yenilik ve özgürlük hareketleri, Osmanlı toplumuna devlet yöneticileri tarafından bahşedildiğinden halk, özgürlük mücadelesi verme gereksinimi dahi duymaz. Dolayısıyla Dr. Hikmet Jön Türkler'in Batılılaşma felsefesini ancak Paris'te doğru bir şekilde idrak etmeye ve özeleştirel yaklaşımlarda bulunmaya başlar.

Sorgulayıcı Olma

Artık her sabah *"Yarın ne yapacağım?"* (s.133) endişeleriyle uyanmaya başlayan Dr. Hikmet, yavaş yavaş Paris'in kendisini hayal kırıklığına uğrattığını

kabullenmeye başlar. Tahayyül ettiği, aradığı havayı, tadı bir türlü bulamaz. Tiyatrolara, müzelere ve birçok yere gitmesine rağmen hiçbirinde kitaplardaki cezbediciliği yakalayamaz ve kendi kendine şu soruyu sorar;

“Paris’i elimde bir boş kâse gibi tutmaktayım. Lakin içindeki iksir nerede?”
(s.133)

Görüldüğü üzere Dr. Hikmet, bir süre sonra Paris’te büyük bir boşluğun içerisine sürüklenir. Değerler dünyasında yaşadığı değişimler onu iç dünyasında Batı medeniyetini sorgulamaya iter. Nitekim Dr. Hikmet Paris’e geldiği günden itibaren tahayyül ettiği Batıyı bir türlü bulamamıştır;

Doktor Hikmet, şimdiye kadar Paris’i (...) bir levha halinde görmeye alışmıştı. Öyle ki, buraya ilk geldiği günlerde, sokakta rastladığı her insanı, bu kitaplardan birinin içinde fırlamış bir kahraman zannetmekten (...) kendini alamamıştı. (...) Artık biliyordu ki, her uzun saçlı ve yuvarlak feutre şapkalı genç mutlaka filiz halinde bir büyük artist değildi. (s.134-135)

Görüldüğü üzere Dr. Hikmet, hayranı olduğu Batı medeniyetine karşı ilk defa şüpheyile bakmaya başlar. Ruhunda Batı medeniyetine karşı olan inancı yavaş yavaş sarsılır. Ancak bir türlü Emile Zola’nın adalet aşkıyla dolu eserlerini bir endüstriyel matah haline getirmesine ve Alphonse Daudet’in şefkat ve merhameti gözyaşı bezirgânlığı için kullanmasına akıl erdiremez. Öyle ki Dr. Hikmet’in sahip olduğu değerleri sorgulayarak ulaştığı sonuçlar onun bütün gençliği boyunca tahayyül etmiş olduğu Batı medeniyetini zihninde gömmesi ve kendi kendini inkâr etmesi anlamına gelmektedir;

Dr. Hikmet *“ruhunda bir şeyin bulandığını, bu imanın sarsılmağa başladığını duymaktan kendisini alamıyordu.”* (s.173)

Paris’e gelişinin ardından Batı medeniyeti karşısında imanını sarsılmaya başlayan Dr. Hikmet, bu buhranlı günlerinde Jön Türkler’in toplandıkları mekânlarda vakit geçirmeye başlar. Haftanın üç dört gününde Ahmet Rıza ve arkadaşlarını Cafe Soufflot’da bulacağını bildiği için öğleden sonraları oraya gider ve bu gruba dâhil olur. Ancak her toplantıda II. Abdülhamit’in hasta olduğu, cuma namazında ayakta duramayacak kadar bitkin olduğu ya da Erzurum’da büyük bir isyan hazırlığı yapıldığı gibi şeylerden bahsedilmesi Ahmet Rıza ve arkadaşlarına karşı da şüphe duymasına neden olur;

Doktor Hikmet, Jeune Turc muhitleriyle sık sık ülfet etmeğe başlamıştı. (...) Bunlar kahvenin daima aynı köşesinde otururlar ve hemen daima aynı şeyleri konuşurlardı. “Abdülhamit ağır hasta imiş. Yahut; bir suikast hazırlanmakta imiş ama, meydana çıkmış...” (s.173)

Bahsedilenlerden de anlaşılacağı üzere Paris’e kaçan Jön Türkler’in birçoğu derin bir teoriye, özgün düşünceye ve siyasi bir formüle sahip değillerdir. Nitekim Jön Türklük, Türk toplumu içerisinde çoğunlukla çevrenin bireyler üzerinde oluşturduğu sempatiyle başlar (Ahmet Mithat Efendi 1999; Adıvar 1966). Öyle ki bu sempati Paris’in gözde mekânlarında bir araya gelinerek dedikodularla devam ettirilir. Ancak II. Abdülhamit’in hasta olduğu, Erzurum’da isyan hazırlıklarının olduğu gibi dedikodular Dr. Hikmet’i tatmin etmez. Dr. Hikmet yalnızca baskılar ve II. Abdülhamit’e düşmanlık

beslemesi nedeniyle Paris'e kaçmamıştır. Onun zihninde II. Abdülhamit'in ardından devlet nizamını sağlayacak fikirler üretmek vardır. Fakat Paris'teki Jön Türkler, toplandıkları mekânlardan ve yaptıkları sohbetlerden de anlaşılacağı üzere Batılıların destekleriyle yaşadıkları Paris'te yalnızca II. Abdülhamit düşmanlığı yapmakla yetinirler. Öyle ki girdikleri çevreler onları dikkate almaz. Yarım yamalak Fransızlarıyla aşağıdaki örnekte de görüleceği üzere kendilerini mizah malzemesi haline getirirler.

Dr. Hikmet, Ahmet Rıza ile tanışmasının ardından sohbet etmeye başlarlar. Bu esnada kendisinden Ragıp Bey'le ilgili malumat almak için onun nasıl birisi olduğunu sorar. Bunun üzerine Ahmet Rıza alaycı bir ifadeyle Ragıp Bey'in eğlence âlemlerinde alafrangalılığıyla çevresindekileri güldürdüğünü ve bu yüzden hafife alındığını ima eder;

“Ragıp Bey mi? Onu kim tanımaz. İyi yürekli, basit kafalı bir adamdır. Paris'te oturduğu halde hâlâ Fransızca doğru dürüst bir cümle yapmasını bile bilmez. Buna rağmen (...) her sınıf halka kendini sevdirmiştir” (s.100)

Görüldüğü üzere Dr. Hikmet, çevresindekileri ve yaşananları sorguladıkça zihnindeki Batı anlayışı yeniden şekillenmeye başlar. Bu da değerler dünyasını büyük ölçüde etkiler. Nitekim Dr. Hikmet, Paris'e gittiğinde Batı medeniyetinin sosyal, kültürel ve politik olaylarını entelektüel bir kişilik olarak yaşamayı planlarken Jön Türkler'in Paris'te çok fazla dikkate alınmadıklarına şahit olur.

Paris'te bir baloya katılan Dr. Hikmet, gezdiği bütün odalarda işe yaramayan sohbetler ve yapmacık iltifatlarla karşılaşır. Boş laf kalabalıkları arasında sıkışıp kalan bu insanlara karşı bir tiksinti duyar. İçinden *“Bu gördüklerimin bir kalbi, bir ruhu, bir dimağı var mı? Severler mi? Nefret ederler mi? Gerçekten gülüp ağlayabilirler mi?”* (s.185) diye geçirir. Ayrıca Dr. Hikmet'e göre kendilerini mükemmel sanan bu insanlardaki asıl kusur, dünyanın yalnızca Batı kültür ve medeniyetiyle sınırlı olduğu zannına kapılmalarıdır;

“Fransızların büyük bir kusurları vardır. Dünyayı kendi memleketlerinden ibaret sanırlar.” (s.185)

Dr. Hikmet'in duymuş olduğu tiksinti hissinden de anlaşılacağı üzere Paris'e kaçan Jön Türkler bir süre sonra yapmacık tavırlar arasında yalnızlaşmaya başlarlar. Bu nedenle Dr. Hikmet kitaplardan imrenerek okuduğu Batı medeniyetinin insani tavır ve davranışlarını her geçen gün daha da sorgulamaya başlar.

Pişman Olma

Paris'teki son günlerinde iç muhasebesini arttıran Dr. Hikmet, hastalığı sürecinde kendisiyle ilgilenen Dr. Pienot'a *“Bana şu şehri sevdirenlerin, beni yeryüzünde bir cennet hayaliyle büyütenlerin, bana hemen hemen ilahi denilecek bir başka hayat nizamından bahsedenlerin nerede olduklarını bilmiyorum”* (s.333) diyerek değerler dünyasında duyduğu pişmanlığı ifade eder. Dr. Pienot ise eliyle Institut'un silüetini göstererek başkalarından tecrit edilmiş bir bölgede olduklarını ve onların aslında Fransız halkından da kopuk kişiler olduklarını itiraf eder. Bunun üzerine Dr. Hikmet, Batı medeniyetini bir cennet gibi gösterenlerin kendisini faciaya sürüklediğini fark ederek pişmanlığını dile getirir;

Gerçek, onları -garabetlerinden dolayı- başkalarından tecrit için bir künbetin altına kapamışlar. Orada kalsınlar. Zira bunlar bir alay yalancısıdır ve yalanları, o kadar tehlikelidir ki, işte benim gibi bir zavallıyı yerinden, yurdundan eder ve bu kara akıbeta mahkûm kılar. Zira, beni, hiç yoktan, bir facianın kahramanı yapan onlardır. (s.333-334)

Görüldüğü üzere Dr. Hikmet'e devrimi ilahi bir nizam ve Batı medeniyetini bir cennet gibi gösterenler Institut'a çekilerek eşitlik anlayışını yok sayarlar. Bu yüzden Dr. Hikmet, Paris'in sınırları içerisinde dahi uygulanamayan bir eşitlik ve adalet anlayışının, tahayyüllerin çok gerisinde olduğunu fark eder. Fransız medeniyetine dair gördüğü birçok şeyin bir rüyadan ibaret olduğu kanaatine varır. Öyle ki Dr. Hikmet, bu süreçte aşağıdaki örnekte de görüleceği üzere Paris rüyasının artık bir kâbusa dönüşmeye başladığını düşünür hale gelir.

Paris'e geldiği günden beri iyice otomatlaştığını düşünen Dr. Hikmet, "*bir rüyada gibi kendini tamimiyle karanlık içgüdülerin eline*" (s.79) bırakır. Çünkü Paris rüyası ne yapacağını, nereye gideceğini hiç bilmediği için artık bir kâbusa dönüşmeye başlamıştır;

"Bir rüya; evet. Tıpkı bir rüyada gibiydi. Fakat öyle bir rüya ki, bazı anlar bir kabus şeklini almaktadır." (s.79)

Kitlelerin ruhlarını içinde barındıran şehirler, insanların kente özgü yaşam biçimlerini, davranışlarını, eylemlerini, inançlarını, duygu ve düşüncelerini belirler (Andı 2005). Ancak kimi zaman kitlelerin ruhuyla şehirlerin ruhu birbirini tamamlayamadığında şehir bir girdaba dönüşebilir. İşte Dr. Hikmet'i Paris'te bu girdaba sürükleyen ve kâbus yaşamasına neden olan böyle bir durumdur. Dr. Hikmet için Paris, sosyokültürel hayatın ötesinde Batı medeniyetine açılan bir kapıyken burada yaşadıkça ilim ve tekniğinin dayandığı sömürgeci bir sistem haline gelir. Dolayısıyla Dr. Hikmet bu sistemin dışında kaldığı için şehir bir kâbusa dönüşür. Hatta bu yüzden aşağıdaki örnekte görüleceği üzere gözlerini her açtığında günü nasıl geçireceğinin endişesini ve Paris'te olmanın pişmanlığını yaşar.

Dr. Hikmet Paris'e geleli uzun zaman olmasına rağmen milyonlarca insan arasında kim olduğunu, nereden geldiğini, ne yapacağını bilemez bir vaziyettedir. Kendisini hiçbir yere ait hissetmez. Yıllardır görmeyi hayal ettiği Paris'te olmasına rağmen mutsuzdur. Ne bulunduğu cemiyet içerisinde bir vazifesi vardır ne de vatanına karşı bir mesuliyet taşır. Hatta her sabah gözlerini açtığında o günü nasıl geçireceği endişesini taşımak kendisine ağır bile gelmeye başlar;

"Ve gözlerini açınca, o günü nasıl geçireceğini endişe ile düşünür... Bütün manasıyla hürdür. Fakat bu hürriyeti nasıl istimal edeceğinde mütehayyirdir." (s.129)

Buradan da anlaşılacağı üzere şehirlerin bireylere toplumsal rol ve kimlik kazandırması bakımından önemli bir yeri vardır. Fakat bireyler, şehirlerde hiçbir vasma sahip olmadıklarında özgür dahi olsalar Dr. Hikmet gibi kendilerini ağır bir yük altında hissederler. Bu nedenledir ki Dr. Hikmet değerler dünyasında büyük pişmanlıklar yaşar. Kendisine bir şahsiyet ve bir kimlik kazandırmış olan İstanbul'un manevi atmosferini büyük bir özlemle anmaya başlar. Hatta aşağıdaki örnekte görüleceği üzere Paris'te

Ragıp Bey'in evindeki Türk dekoru dahi Dr. Hikmet'i içlendirmeye yetecek bir unsur olur.

Ragıp Bey'i evinde ziyarete eden Dr. Hikmet, içeri girdiğinde kendisini Beşiktaş'ta ve Cihangir'de herhangi bir orta halli Türk evinde gibi hisseder. Pencerelelerdeki çitari perdeler, köşede yer alan aynalı konsol, duvarlardaki kûfi, tâlik ve sülüs yazılar İstanbul'daki günlerini hatırlatır. Kanepeye otururken ilk defa yüreğinde Paris'te olmanın pişmanlığını ve vatan hasretini andıran bir acı hisseder;

“Burada hiçbir şey güzel değil. Bütün bu eşyada zarafet ve sanat namına hoşuma gidebilecek hiçbir şey görmüyorum. Kendimi bildim bileli bu dekordan daima nefret etmişimdir. Şu halde birdenbire bu içlenmenin sebebi nedir?” (s.109)

Görüldüğü üzere Dr. Hikmet, Ragıp Bey'in evine girdiğinde duyduğu vatan özlemi daha da belirginlik kazanır. Bundaki en büyük etken Paris'e kaçan pek çok Jön Türkün zevk, eğlence ve sefahat olarak algıladığı Paris'in sosyal hayatı içerisinde yalnız kalmaları ve aile özlemi duymalarıdır. Bu nedenle Dr. Hikmet'in büyük hayallerle geldiği Paris, ilk günkü esrarengizliğini ve büyüsunü yitirir.

Kaygılı Olma

Paris caddelerinde bir aşağı bir yukarı gidip gelmekte olan Dr. Hikmet, acıkınca bir kahveye girer. Masaya oturduğunda gülünç görünen panama taklidi şapkasını sandalyeye koyar ve daha sonra bir kahve ister. Garson *“Kremalı kahve mi?”* (s.70) diye sormasının üzerine bunun ne olduğunu bilmeksizin evet demek zorunda kalır. Ancak aç olduğu için bu kahvenin yanı sıra bir şeyler de yemek ister. Karşısındaki adamın yemiş olduğu hilal şeklindeki çörekten isteyecek olur fakat kendisini garsona güldürmemek için istemekten vazgeçme durumunda kalır;

Garsona “Bana bir de şundan getirin.” diyecekti. (...) Kendi kendine; yeni dil öğrenen ve söylediği cümlelerin doğruluğundan emin olmıyan biri gibi Fransızca: “Bana şundan getirin, bana şundan getirin,” sözünü tekrar ediyor ve her tekrar edişinde bu lakırdıda bir acayıplık seziyordu. (s.71)

Medeniyet değişmelerinde en kolay nüfuz edilebilecek etkiler yaşam tarzına ait hususlar üzerinde görülür. Kişilerin kılık kıyafet biçimleri, yeme içme adabları ve oturmak için seçilen mekânlar, değişimi en belirgin şekilde yansıtan unsurlardır. Dolayısıyla Dr. Hikmet'in Paris yaşantısı öncesinde Batının bir minyatürü olan Avrupai lokantalarda yemek yemesi, kahvelerde Avrupai içecekler tüketmesi ve eğlence mekânlarında vakit harcaması değişimin ilk aşamasını oluşturur. Fakat Dr. Hikmet, değişimin ikinci aşaması olan Paris yaşantısında Batılı gibi görünmesine rağmen adabı muaşeret kurallarına hâkim değildir. Bu nedenle garson karşısında büyük bir kaygı duyar. Öyle ki Dr. Hikmet'in Batılılaşması şapkasının gülünçlüğü gibi yüzeysel kalır. Hatta bu yüzeysel Batılılaşma zaman zaman aşağıdaki örnekten de anlaşılacağı üzere Fransız bir hizmetkârın dahi Batılılaşma heveslisi Osmanlı aydınlarını laubali tavırlarla küçümseyebilme cesareti göstermesine neden olur.

Paris'te odasına yerleşen Dr. Hikmet, odada bulunan zili art arda çalması üzerine uşak *“Zorunuz nedir?”* (s.66) manasında ne arzu ettiğini sorar. Dr. Hikmet bir çay istediğini söyler. Ancak uşak laubali ve alaycı bir şekilde *“Şu halde zile üç defa daha basın. Benim size yapabileceğim hizmet ancak şu perdeleri açmak olabilir”* (s.66)

der ve zili nasıl çalması gerektiğini gösterir. Ardından Dr. Hikmet, zili çalma kuralları, bekletilmeler ve hizmetteki laubalilikler nedeniyle Paris'teki ilk temaslarının iyi başlamadığını düşünür ve görmeye can attığı bu şehrin güzelliklerini gezmek için ilk gün için kendisinde takat bulamaz. Benzer şekilde Dr. Hikmet, tren yolculuğu esnasında da içinde bulunduğu toplumun işleyişine uyum sağlayamadığı için uşak karşısında duyduğu kaygının bir benzerini yaşar. Bu da Dr. Hikmet'in değerler dünyasında özgüven kaybı yaşamasına neden olur.

Tren yolculuğu esnasında bir yolcu durdukları istasyondan yiyecek bir şeyler alır. Geri dönüp yiyecek paketini açacağı sırada Dr. Hikmet'e "*Sizin niyetiniz lokantaya gitmek galiba?*" (s.60) diye sorar. Ancak Dr. Hikmet, trende bir restoran olduğundan bile haberi yoktur. Oraya nasıl gidileceğini ve nasıl yemek yenileceğini dahi bilmez. Bu yüzden Batı medeniyetine pek aşina olmadığını adama belli eder. Bunun üzerine adam Dr. Hikmet'in hangi milletten olduğunu sorgulamaya başlar;

"Zannedersen siz bir yabancısınız ve bu yolda ilk defa seyahat ediyorsunuz. Nerelisiniz? Hangi milletten, sorabilir miyim?" (s.61)

Görüldüğü üzere Dr. Hikmet, bir özgüven boşluğu içerisindedir. Bu nedenle adam karşısında mahcubiyet yaşar.

TOPLUMSAL, MİLLÎ VE KÜLTÜREL DEĞERLER

Millet olma bilinciyle edinilen ve bireylere ortak bir duygu ve düşünce yapısı aşılıyan yaşayış biçimleri toplumsal, millî ve kültürel değerlerimizi oluşturan başlıca unsurlardandır. Bu unsurlar toplumsal yaşam içerisinde bireylerin düşünce yapılarını, davranışlarını ve algılayışlarını büyük ölçüde şekillendirirler. Öyle ki *Bir Sürgün* romanında Dr. Hikmet'in yaşayış biçimi de bu ortak duygu ve düşünce yapısı içerisinde değişmeye başlar. Özellikle Paris'teki yaşantısı başlarda onu Doğu-Batı ikilemine sürükler. Ardından Batı hayranlığından uzaklaşmasını sağlar. Bu da beraberinde Dr. Hikmet'in özgürlük kavramını toplumsal değerler çerçevesinde yeniden değerlendirmesine neden olur. Dr. Hikmet, kültürel değerler çerçevesinde ise aile hayatının toplumsal ve millî değerler için oldukça büyük bir öneme sahip olduğunu idrak eder.

Toplumsal Değerler

Özgür Olma

İzmir sürgünündeysen Paris'e kaçma planları kuran Dr. Hikmet, amacına ulaştığında kendisini büyük bir boşluğun içerisinde hisseder. Burada özgürlük adına beslediği bütün ümitlerin yok olmaya başladığını görür. Paris'in engin mavilikleri adeta zindana dönüşür ve etrafındaki dünyanın ufukları gittikçe daralan bir girdaba dönüşür;

"Şimdi, onda, ne bundan, ne ümitten artık hiçbir eser kalmamıştır ve onun etrafında dünyanın ufukları daraldıkça daralmıştır." (s.177)

Batılı değer ve fikir ürünlerinin doğruluğu ve yanlışlığı tartışılmaksızın taklidi bir şekilde alınmaya çalışıldığında aydın kişiler, Dr. Hikmet gibi Paris'te büyük bir boşluğun içine düşerek özgürlüğe dair besledikleri umutlarını yitirmeye başlarlar. Dolayısıyla Paris gibi medeniyetin ve ilmin merkezinde özgürlüğün olmadığını düşünmek Dr. Hikmet'i üzüntüye sevk eder. Bu da zamanla bir ümitsizliğe dönüşür. Öyle ki Paris'te

dahi insanın amaçlarını gerçekleştirmeye imkân bulamaması ve bilimin ferdin gelişimine imkân vermemesi derin bir karamsarlık hissi uyandırır;

“Artık burada da insan zekâsı, insan ruhu ilahi misyonuna ifaya iman bulamıyorsa; burada da bir sürü cebirler ve tazyikler ferdin hür ve serazade inkişafına mani olmakta ise nereye gitmeli? Hangi ülkenin kapısına başvurmalı?” (s.239)

Görüldüğü üzere Dr. Hikmet, Batı modernleşmesini bir zihniyet meselesi olarak anlamlandırmaya başladığı andan itibaren modernleşme yöntemleri üzerine çok yönlü değerlendirmeler yapmaya başlar. Paris’in kendisine sunduğu özgürlük anlayışını sorgular. Sorguladıkça Paris’in tılsımı ve büyüü her geçen gün silikleşir;

Ragıp Bey, ona: “asıl Paris, işte burası” diyordu. Fakat, Doktor Hikmet’in kendi hissine göre, “Asıl Paris” ondan her gün biraz daha uzaklaşıyordu. (...) o tılsımlı şehrin şekli, çizgileri, renkleri (...) yavaş yavaş siliniyor, kayboluyor, onun yerine, büsbütün başka bir Paris’in, hiç beklemediği, anlamadığı ve bir türlü zevkine varamadığı bir Paris’in planı terennüm ediyordu. (s.95-96)

Millî Değerler

Doğu- Batı İkilemi

Dr. Hikmet, Paris’e çıktığı yolculukta görünüşü itibariyle çoğu kişinin kendisine soğuk ve resmi bir tavır aldığını düşünür. Bu nedenle vapurun Pire limanına uğramasını fırsat bilerek üstüne başına bir şeyler alma gereksinimi duyar. Bunu yaparken de insanların kıyafetlere takıntılı olmalarına içten içe hayıflanır;

Acayip şey! diyordu; bütün kabahatin üstümün başımın bozuk düzenliğinde, vapura eşyasız ve biletsiz bir yolcu olarak binışimde ise bunun sebebini herkes çoktan öğrenmiş olması lazım gelir... Elimdeki gazete ve mecmualardan da belli ki entelektüel bir adamım ve (...) bir politika mücrimi olarak, kahramanca kaçmışımdır.” (s.40)

Görüldüğü üzere Pek çok Jön Türk gibi Dr. Hikmet de Fransızca gazete okumayı entelektüelliğin ve Batılı olabilmenin bir göstergesi olarak kabul etmektedir. Fakat Dr. Hikmet’in entelektüel bir kimliğe sahip olduğu pek söylenemez. Nitekim Batı felsefesi ve entelektüel birikimini analiz etmeksizin gazete ve dergileri Fransızca kaynaklardan okumak Dr. Hikmet’i pasif bir taklitçiliğe sürükler. Bu da Dr. Hikmet’in Doğu ve Batı medeniyeti arasında kalmasına ve arasında ikilem yaşamasına neden olur.

Nigere vapuru Fransız sularına girince, Dr. Hikmet heyecandan yerinde duramaz. Kafesinden kurtulmak üzere olan bir kuş gibi geminin içinde çırpınmaya başlar. İçinden kendi kendine “Fransa, Fransa” diye seslenerek kavuşmuşluğun hazzını yaşar;

“Nigere vapuru Fransız sularına girince Doktor Hikmet’in artık, içi içine sığmamaya başlamıştı. Onda, uzun bir ayrılıktan sonra vatanına dönen bir gurbetzedenin tatlı sabırsızlığı ile taşkın sevinci vardı” (s.50)

Paris'in modernitenin başkenti olması, bireyleri imge, fikir ve duygu yönlerinden beslemesi şehre bir kişilik kazandırır. Cezbediciliği çoğu zaman şehrin dışıl bir varlık olarak nitelendirilmesine sebep olur. İşte Doğu medeniyeti toplumları Dr. Hikmet'in Fransa'ya büyük bir hazla seslenişinden de anlaşılacağı üzere Paris'in çoğu zaman dışıl yanına kapılırlar. Dr. Hikmet de Paris'in bu dışıl yanına kapılanlardan birisidir. Okuduğu kitaplar, Paris'i ona büyüleyici ve kusursuz bir şehir gibi gösterir. Fakat şehrin büyüleyici ve kusursuz yapısı Paris'e geldiğinde etkisini yitirmeye başlar. Hatta aşağıdaki örnekte görüleceği üzere Paris'in en önemli sembolü olan Eyfel Kulesi dahi Dr. Hikmet'e kasvet verici görünür.

Ragıp Bey, Paris'in en önemli sembollerinden birisi olan Eyfel Kulesi'ni Dr. Hikmet'e göstermek için Champs de Mars bölgesine götürür. Ancak Eyfel Kulesi'nin dibine geldiklerinde resimli gazetelerden binlerce kez hayranlıkla gördüğü bu şaheser, manasız ve kaba bir şeye dönüşür. Mırıldanışlarını duyan Ragıp Bey, "*Amma da yaptın ha! Yahu dünyada bunun bir misli daha yok*" (s.125) diye sitem eder. Ancak buna rağmen Dr. Hikmet kendisini Eyfel Kulesi altında bir kafes içerisindeymiş gibi hisseder;

"Çelik kulenin tam altına geldikleri vakit, tekrar başını kaldırıp baktı. Gökyüzü bir demirden kafes içine hapsedilmiş gibiydi." (s.125)

Modern dünyanın temelleri düşünce olarak Aydınlanma Çağında, politik olarak Fransız İhtilali'nde ve ekonomik olarak da Sanayi Devrimi sürecinde atılır. Özellikle Paris'teki Eyfel Kulesi sanayi alanındaki modernleşme ve teknik alandaki üstünlüğü göstermek adına yapılmış bir eserdir. Bu nedenle mimari özelliği geri plana itilir ve sanayiye dayalı girişilen yarışta Fransızların en önde olduğunu göstermek iddiasıyla tamamen demir ve çelikten yapılır. Ancak Dr. Hikmet, Paris'e gelmeden önce Eyfel Kulesi'ni kitapların kendisine sunduğu sanatsal bakış açılarıyla tahayyül ettiğinden arzuladığı şeyi bulamaz. Bu nedenle Eyfel Kulesi, diğer bir ifadeyle Batı medeniyeti Dr. Hikmet'in değerler dünyasındaki eski önemini yitirir. Bu da Batı medeniyetine duyduğu aidiyet duygusunu sarsar. Dolayısıyla Dr. Hikmet kendisini ne tam manasıyla Doğu ne de Batı medeniyetine ait hissedebilir. Öyle ki bir yandan Batı medeniyetine olan inancı sarsılırken diğer bir yandan aşağıdaki örnekte görüleceği üzere Paris'te Türk olduğunu saklamaya çalışır.

Paris'te milliyetinden utanır hale gelen Dr. Hikmet, kendisine nereli olduğu sorulduğunda bunu büyük bir ayıp gibi saklamaya çalışır. Şivesinden gerçek anlaşılacak diye bütün gün sessiz kalmayı tercih eder. Öyle ki nereli olduğu sorulduğunda akla gelmeyecek bir memleket adı söyler. Hatta arkadaşı Ragıp Bey gittiği yerlerde yüksek sesle Türkçe konuştuğu ve kimliğini aşikâr ettiği için onunla dahi gezmek istemez;

Milliyetini ise, adeta bir ayıp gibi taşıyordu. Ona "sen nerelisin?" diye sorulduğu vakit şaşırıp kalıyor, (...) Şivesinden hakikati anlayacaklar diye bütün gün ağzı kilitli dolaşmak lüzumunu hissediyordu. Doktor Hikmet; Ragıp Bey'le dolaşmaktan, bundan dolayı çekinmeğe başlamıştı. (s.105)

Fransız anlayışının hâkim olduğu toplumlarda Batı özentisi ve hayranlığıyla yetişen nesillerin "*toplumsal dönüşüm hareketleri, geleneksel yapıdaki iç dinamikleri ateşlemesi sonucunda değil, Batı karşısında gerilemenin, yenilmenin ortaya çıkardığı*

zorunlu ihtiyaçlar” (Akgül 1999: 53) neticesinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla Dr. Hikmet, yaşadığı toplumun Batı karşısında gerilediğini düşündüğünden Türk kimliğini saklama gereksinimi duyar. Bu da Dr. Hikmet’i ilerleyen zamanlarda kimlik krizleri yaşamasına neden olur.

Kültürel Değerler

Aile Birliği

Dr. Hikmet, Paris sokaklarında yalnız başına dolaşmanın zevkine varmıştır. Etrafındaki isimsiz insan kalabalıkları ve caddelerdeki hareketlilik içerisinde dolaşmak kendisine büyük bir haz verir. Fakat bir süre sonra aynı hazzı alamamaya başlar. Bir ev ve bir aile ortamı hayal eder. Ilık bir odada kardeşiyle anasıyla ya da bir eşle vakit geçirerek içten ve samimi şeyler üzerine uzun uzun konuşmak ister. Yüreği öylesine taşkındır ki mümkün olsa hiçkırta hiçkırta ağlayacaktır;

“Doktor Hikmet, Paris sokaklarında yalnız başına dolaşmanın zevkine varmıştı. (...) Fakat bu gece, sokaktan da hoşlanmıyordu. Bir eve, bir aile atmosferine ihtiyacı vardı. Doktor Hikmet, bu gece hiçkırta hiçkırta ağlayabilirdi de. Yüreği o kadar taşkındı.” (s.198)

Dr. Hikmet yukarıda olduğu gibi ilk günlerde özgürlük ve hürriyete kavuşmanın sevincini yaşamış olsa da sonrasında büyük bir yalnızlığın ve boşluğun içine düşer. Pek çok Osmanlı aydını gibi modernleşmesini eksik ve taklidi şekilde gerçekleştirdiği için de ruhsal kaygılar ve iç çatışmalar yaşar. Yüreğindeki mahzunluk taşma noktasına gelir. Hatta aşağıdaki örnekte yer aldığı üzere Paris’teki hürriyet anlayışı pişmanlığa dönüşür.

Her sabah gözlerini Paris’teki küçücük bir otel odasında açan Dr. Hikmet, kimi zaman evinde uyandığı, kahvaltı masasının hazır olduğu, okula giderken annesinin elini öptüğü günleri anımsar. Paris’e kaçışından dolayı pişmanlık duyar. Annesinin başına oyalı yemenisini bağlayıp kendisini okula gönderdiği günlere özlem duyarak annesinin en çok sevdiği lavanta aromasını içine çekmek ister.

AHLAKİ DEĞERLER

Ahlaki değerler, doğuştan edinilen bazı özelliklerin yanı sıra bireylerin sosyal ve kültürel çevrelerinde edindikleri deneyimlerdir. Bu nedenle bir toplumun ahlaki değerleri bir diğer toplumun değerlerinden farklılıklar gösterebilir. Dolayısıyla farklı toplumlardan gelen ahlaki eğilimler bireylerin toplum içerisinde değer uyumsuzluğu yaşamalarına neden olabilmektedir. Bu nedendir ki *Bir Sürgün* romanında Dr. Hikmet, Paris’e gittiğinde böyle bir uyumsuzluk yaşar. Dr. Hikmet, medeniyetin kalbi olarak nitelendirdiği Paris’te beklediği ahlaki değer anlayışlarını bulamaz ve büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Bu çerçevede Batılıların birbirine saygı göstermemesi, yardımsever davranmamaları ve iffetli bir şekilde hareket etmemeleri Batının ahlaki değerlerini sorgulamasına neden olur.

Saygılı Olma

Dr. Hikmet, bir an önce Paris’e varıp şehrin kalabalığında kaybolmak ister. Ancak tren vagonu içindeki itişip kakışmalar içerisinde ne çocuklara ne kadınlara ne de ihtiyarlara dikkat edilmemesi ve egoistçe tavırlar sergilenmesi Dr. Hikmet’in bu isteğini

biranda unutturur. Nitekim Dr. Hikmet İstanbul'daki vapur iskelesinde ve tren istasyonlarında yaşlılara yer verilmesine, nezaket ve saygı gösterilmesine alışkındır. Dolayısıyla bunu medeniyetin kalbi olarak nitelendirdiği Paris'te görememiş olmasına oldukça şaşırır;

Doktor Hikmet, İstanbul'da vapur iskelelerinde olsun, banliyö treni istasyonunda olsun gişeler önünde daima görmeye alıştığı o teşrifatlı (...) taaccüple hatırladı ve ilk defa olarak bir şarklının bu gördüğü insanlara nispeten ne kadar yumuşak, ne kadar pelte, ne kadar tatlı bir hamurdan yapılmış olduğunu düşündü. (s.55)

Kültür bir milletin şahsiyetini belirleyen, diğer milletlerle arasındaki farkı oluşturan ve tarihi süreç içerisinde kendisine has bir yapı oluşturan bir değerler bütünüdür (Ertuğrul, 2005, s.292). Bu sebeple Dr. Hikmet'in ve Paris'teki insanların olaylara bakış açılarında farklılıklar görülür. Dr. Hikmet ahlaki örf ve adetleri daha yoğun bir şekilde yaşadığı için tren vagonunda yaşlılara, kadınlara ve çocuklara yer vermeyi bir saygı ifadesi olarak nitelendirir. Ancak Batının sosyokültürel hayatı içerisindeki bireylerde bu duyarlılıklar yerini fayda ve pratik esaslara bıraktığından böyle bir hassasiyeti görmek pek mümkün olmaz. Bu yüzden ilk defa Batı toplumunun ferdiyetçi yüzüyle karşılaşan Dr. Hikmet kendisini Türk kültürüyle kıyas yapma durumunda hisseder. Ancak yaptığı kıyas, zihin dünyasındaki Batının teknik ve bilim alanlarındaki üstünlüklerini daha Paris'e adım attığı ilk günde zedelemesine neden olur.

İffetli Olma

Dr. Hikmet, kahve içmek için oturduğu bir kafede genç ve güzel bir kadının kendisine gülümseyerek baktığını fark eder. Kadının bu kuşku verici ilgisi altında hareketleri utangaç bir tavra bürünür. Gereksiz yere elini önündeki boş bardağa uzatmaya, çatalını alıp bırakmaya ve tabağı ileri geri yapmaya başlar. Kıpırmızı kesilir. On altı yaşından beri mektep toyluğundan kurtulamamış olması onu adeta kadınlar karşısında hissi bir çıkmaza sürükler;

"16 yaşında bir mektep çocuğu toyluğundan kurtulamamış olan Doktor Hikmet için birdenbire genç ve alaycı bir "Parisienne" nin bu göz hapsine düşmek, âdeta bir katastroftu." (s.73)

İslam ahlakının hâkim olduğu toplumlarda erkekler, verilen ahlaki değerler neticesinde iffetli ve mahcup bir kişilik olarak yetişirler (Okay 2008: 31). Hatta kadınlarla paylaştıkları ortamlarda dahi gözlerini kaldırıp yüzlerine dikkatlice bakmayı adaba aykırı olarak nitelendirirler (Okay 2008: 175). Bu yüzden Dr. Hikmet kahve içmek için oturduğu kafede kendisine gülümseyerek bakan Fransız kız karşısında ahlaki değerleri dolayısıyla utangaç bir tavra bürünür. Ne yapacağını bilemez ve yüzü kızarır. Bunun yanı sıra Osmanlı toplumundaki erkekler Batılı kadınları yalnızca romanlardan tanıdıkları için onların cazibeleri karşısında tecrübesizlik yaşarlar.

Yardımsaver Olma

Albert, Fransız İhtilali'nin getirdiği özgürlük ve eşitlik naralarının dinmeksizin yükseldiği bir çevrede yetişir. Ancak hiç de dışarıdan görüldüğü gibi Fransız ihtilalinin getirdiği mutlu ve medeni bir hayata sahip değildir. Aksine aile bağları ve düzeni yoktur. Hatta Dr. Hikmet'le bir sohbeti esnasında kardeşinin yaptığı bir hatasından

bahsederken onun bu hatadan dolayı yaşadığı sıkıntıları hak ettiğini dahi ima eder. Doğu kültürüyle yetişmiş olan Dr. Hikmet ise bunları hayretler içerisinde dinlerken vicdani bir rahatsızlık duyar ve Albert'in kardeşine karşı daha yumuşak olması gerektiğini düşünür;

“Ne olsa, kardeşinizdir. Ona yardım etmelisiniz. Onu bu yoldan kurtarmaya çalışmalısınız” (s.193)

Bireylerin içinde yaşadıkları toplumların medeniyet algıları, kültür ve zihniyet dünyaları onların şahsiyetlerinin şekillenmesinde önemi roller oynamaktadır (Bilgiseven 1994). Bu nedendir ki toplumların bireyler üzerinde oluşturdukları maddi ve ahlaki tesirler, onların düşünce, inanç ve davranış kalıplarını belirleyen önemli faktörler haline gelirler. Dolayısıyla Batı medeniyetinin tek yönlü pozitivist ve pragmatist merkezli ideolojik toplum görüşü, Albert'in kardeşine maddeci bir çerçeveden bakarak onu değerlendirmesine neden olur. Kardeşinin hatasını pragmatist bir anlayışla yargılayan Albert, bu nedenle ona yardım etmek yerine yaşadıklarını hak ettiğini düşünür. Fakat Türk toplumunun medeniyet anlayışıyla yetişen Dr. Hikmet, olayı yalnızca maddeci yönüyle değil, aynı zamanda ahlaki ve mana yönüyle de değerlendirme gereksinimi duyar. Bu nedenle Albert'in kardeşinin hata yapmış olmasına rağmen ona yardım edilerek bu hatasından döndürülmeye çalışılması gerektiğini düşünür. Bu durum göstermektedir ki bireylerin genel karakterini toplum yaşantısı şekillenmektedir. Öyle ki zamanla Dr. Hikmet dahi aşağıdaki örnekte görüleceği üzere Paris'in yaşantısına uyum sağladıkça çevresindekilere duyarsızlaşmaya başlar.

Dr. Hikmet Paris'te olmanın sevinciyle yolda yürürken ayağına bir şey takılır. Eğilip baktığında duvarın dibine kıvrılıp yatmış olan adam görür. Ancak adamdan gelen keskin koku nedeniyle Dr. Hikmet'in eğilmesiyle doğrulması bir olur. Hatta Dr. Hikmet oradan hızlıca uzaklaşmaya çalışır;

“Genç adam: “Ne içmiş! Ne içmiş!” dedi ve bir insanın böyle duvar dibinde kıvrılıp yatmış olması ne hayretini, ne merhametini uyandırdı. Zaten Paris'e ayak bastığı dakikadan beri hislerinde muayyen bir insicam kalmamıştı” (s.78)

Samimiyetsiz Olma

Dr. Hikmet Paris'e geldiği günden beri çevresindeki samimiyetsizlikten mustarıptır. Hislerine göre günün birinde ölecek olsa sebebi ne susuzluk ne de hastalık olacaktır. Arlette'ye bunu *“Emin olunuz ki yalnız samimiyetsizlikten gebereceğim”* (s.257) şeklinde ifade eder. Dr. Hikmet o kadar ciddi ve canı yanarak konuşur ki karşısındaki genç kız, söylenenlerden ürker ve başını öne doğru eğerek ve kaygılı bir ses tonuyla *“Bu şehirde samimi bir adama ancak gülünç bir mahlûk nazariyle bakılır”* (s.257) cevabını verir.

Görüldüğü üzere pozitivist bilim ve materyalist dünya görüşünün hâkim olduğu dönemin Batı dünyasında günlük yaşam çıkarlar üzerine kurulur. Kişilerden toplumsal menfaatlere fayda sağlamanın dışında iyilik yapması beklenemez. Ancak Dr. Hikmet böylesi pragmatik bir kültürden gelmediği için samimiyetsizliklerinden dolayı mustarıptır. Hatta bilim ve teknik alanında büyük hayranlıklar duyduğu Batı medeniyetinin çıkar ve menfaatler üzerine kurduğu bir işleyişle nasıl böylesi bir gelişmişliğe sahip olduğuna zaman zaman anlam dahi veremez.

Dr. Hikmet'in aldığı eğitime göre Batı, bireylere tanıdığı eşit haklar ve imkânlar sayesinde gelişmişlik düzeyini arttırmıştır. Kendileri ise hürriyet sahibi olmadıkları için geri kalmışlardır. Bu yüzden Dr. Hikmet, Paris'e gelinceye kadar Batılılaşmayı bütün yönleriyle alarak uygulamak gerektiğine inanır. Fakat Paris'te maruz kaldığı samimiysiz ve çıkarıcı yaklaşımlar karşısında ait olduğu Türk toplumunun ahlaki değerlerini göz ardı etmenin yanlış bir anlayış olduğunu idrak eder. Bu nedenle aşağıdaki örnekte de görüleceği üzere Batının gelişmişliğine duyduğu hayranlığa rağmen samimiysiz ve çıkarıcı yaklaşımları onda tikslenme hissi uyandırır.

Dr. Hikmet Paris'in yalnızlığı içerisinde hastalandığında kapısını hiç kimse çalmaz. Bir tek evine temizliğe gelen kadın temizlik günü geldiğinde Dr. Hikmet'i hasta olarak görür. Hizmetçi neyi olduğunu sorduğunda Dr. Hikmet biraz rahatsız olduğunu söyler ve kendisine "*Bugün bana biraz aşçılık ederseniz çok memnun olurum*" (s.279) şeklinde ricada bulunur. Ancak hizmetçinin "*Hay, hay... Mösyö, gündeliğime ufak bir zam yaparsa...*" (s.279) diye cümleye başlar. Ancak Dr. Hikmet hizmetçinin sözünü tamamlamasına izin vermez ve tiksintiyle "*Peki, peki...*" cevabını verir.

ESTETİK DEĞERLER

Estetik değerler, bireylere sanat ve edebiyat alanında çeşitli duyarlılıklar kazandıran ölçütler sunarlar. Bu ölçütler insan ruhundaki estetik anlayışla birlikte sanat ve edebiyat alanındaki eserlere çeşitli anlamlar ve değerler yükler. Bu nedenle ortaya koyulan eserler, bireyler tarafından çeşitli şekillerde yorumlanarak değerlendirilmeye tabi tutulurlar. Özellikle Doğu ve Batı medeniyetleri arasındaki estetik anlayış birbirinden oldukça farklı olduğundan sanat ve edebiyat alanında ortaya koyulan eserler toplumlar tarafından farklı şekillerde yorumlanırlar. *Bir Sürgün* romanında Avrupalı bir eğitim alan Dr. Hikmet Batılı sanat ve edebiyat anlayışından beslendiği için Batı mimarisi, edebiyatı ve heykeltiriliği onun için farklı bir mana ifade eder. Bu nedenle Dr. Hikmet büyük coşku duyar. Fakat Dr. Hikmet'in estetik değerler dünyası Fransız yazarlarından beslendiğinden edindiği intibalar onda suni bir coşkunluk uyandırır. Nitekim Dr. Hikmet, Paris sokaklarında yürürken ve sanat eserlerine bakarken Batının coşku uyandıran estetik anlayışını hissedemez. Bu da Dr. Hikmet'te büyük bir üzüntüye yol açar.

Estetik Anlayışa Bakış

Dr. Hikmet Paris'in güzelliğini hissetmek için çıktığı at arabası yolcuğunda bir köprünün üzerinden geçer. Vakit gece olduğu için etrafını göremez ancak, köprünün altından akan sular ona çok şey anlatır. Kendi milletinin tarihinden daha iyi bildiği Fransız tarihi zihninin içerisinden bir film şeridi gibi akar. Aynı zamanda içinden burasının Austerlitz köprüsü olup olmadığını anlamaya çalışır. Her ne kadar bu şehre daha önce hiç gelmemiş olsa da okuduğu kitaplardan bu şehri neredeyse avucunun içi gibi bilmektedir. Öyle ki yolculuk esnasında havada IV. Henry devrindeki binaların som ve ağır gölgesinde ortaçağın bütün azametli ağırlığını sezmeye çalışır;

"İşte, havada Henry IV devrinden bir şey seziliyor ve karşiki binaların som ve ağır gölgesinde ortaçağın bütün azametli sıklığı var. Yarın sabah, yarın sabah erkenden her şeyi elimle koymuş gibi bulacağım." (s.64)

"Şehir, kendisini oluşturan zihinsel kapasitenin, maddi ve manevi çabanın, beklentilerin, formların ve normların toplamıdır" (Andı 2005: 8). Dolayısıyla Dr.

Hikmet'in Paris'e duymuş olduğu özlem şehrin fiziksel değil, teknik, bilim ve sosyokültürel yaşamının Paris'e kazandırdığı kültürel birikiminedir. Austerlitz köprüsü Napolyon'un Avrupa'da elini güçlendiği Austerlitz Savaşını kazandığı bölge olduğu için önemlidir. IV. Henry dönemi binaları yine ortaçağı hatırlattığı için Dr. Hikmet'te önem arz eder. Bu nedenle Dr. Hikmet'in değerler dünyasında şehrin görünüşü kendisine azametli bir şekilde görünür.

Dr. Hikmet, kitaplardan Napoli'ye dair çok şeyler okumuştur. Madame de Stael'den Maurice Barres'e kadar nice Fransız şairinden bu şehrin eşsiz coşkunluğunu defalarca hatmetmiştir. Lamartine'nin Mercan yontan kızları, Theophile Gautier'nin portakal bahçeleri ve bütün romantik edebiyatın sevdalıları bu nedenle Napoli limanında kaldıkları sürece bambaşka bir şekilde aklından geçer;

"Yanıdaki kılavuz şehrin sokaklarına, meydanlarına, abidelerine, sanat eserlerine dair ezberlenmiş malûmatı makine gibi tekrar ederken o, muhayyalesinde, büsbütün başka bir Napoli'yi seyredip yaşıyordu." (s.49)

Görüldüğü üzere estetik niteliklere sahip eserler Batılı eğitim anlayışıyla yetişen aydınlarda yeni bir zihniyet ve estetik anlayışı meydana getirir. Özellikle romantik anlayışla kaleme alınan eserler aracılığıyla Batılı şehir mimarileri, yaşam tarzları ve görgü kuralları derin bir coşku uyandırır. Dr. Hikmet'in Napoli'ye karşı duymuş olduğu hayranlığın sebebi budur. Bir diğer sebebi ise bu estetik anlayışın kendisinde Batı medeniyetine karşı bir aidiyet duygusu oluşturmasıdır. Yine benzer şekilde Dr. Hikmet Paris'e geldiğinde şehrin mimarisi, sokakları ve caddeleri Napoli'deki gibi derin bir coşku uyandırır. Hatta Batılılarla ortak bir kimliğe, kültüre ve anlayışa sahip olduğunu kendisini de inandırabilmek için romanlardaki kahramanlar gibi hareket etmeye çalışarak onların geçtiği sokak ve caddelerden geçme arzusu duyar.

Uzun bir yolcuğun ardından Dr. Hikmet Paris'e varır. Edebiyat kitaplarından ezberlediği muhayyilesindeki ülkenin mahalle ve semtleri arasında hayatın içine karışmanın heyecanını duyar. Bir at arabasına binerek Zola'nın roman kahramanlarındaki gibi "Hotel du Midi, Rue des Ecoles" demek ister. At arabası sokak caddelerin içerisinde ilerledikçe bütün geçtiği sokaklar adeta bir müzenin koridorları, gördüğü bütün binalar birer sanat abidesiymiş gibi gelir ve büyük bir dikkatle çevreyi izler;

"Doktor Hikmet, arabaya binip de şehrin ilk caddeleri içinde ilerlemeğe başlayınca güya bütün geçtiği sokaklar bir müzenin koridorları imiş, güya sağlı sollu bütün gördüğü binalar birer sanat âbidesi imiş gibi baştan ayağa dikkat ve tecessüs kesilmişti." (s.63)

Benzer şekilde Dr. Hikmet, roman ve şiirlerinden adlarını adeta hatmettiği Fransız şair ve yazarların mezarlarını görmek için de mezarlığa gider. Ancak çok sevdiği ve hürmet ettiği büyük şahsiyetlerin birçoğunun burada yatmadığını görür. Voltaire, Rousseau ve Hugo gibi devlerin külleri burada saklanıyor olsa da Chateaubriand, Balcaz, Falaubert, Mauppassant, Baudelaire ve Verlaine burada değildir. Bu nedenle yarım saat önceki coşkunluğunu yitirmiş bir halde büyük bir üzüntüyle oradan uzaklaşır;

Voltaire, Rousseau, Hugo gibi devlerin külleri burada mahfuzdu. Fakat, muhteşem gölgesi bütün 19'uncu asır boyunca uzanan Chateaubriand nerede idi? Allah'tan sonra yer yüzünde en çok tip yaratmış olan Balzac nerede idi? Flaubert'le Maupassat'a niçin burada bir hücre ayrılmamıştı? (s.87)

Edebî eserlerin bir tavır ya da bir davranışı herhangi başka bir aracın başarabileceğinden daha fazla bilinçaltına yerleştirme ve farkına varmaksızın oradaki fikri çağın bir görüşü haline getirme gibi bir özelliği vardır (Ülgener 2006). Dolayısıyla Dr. Hikmet, Avrupa'nın kültür ve medeniyetini bilinçaltına yerleştirerek fikri görüşleriyle kendisini etkileyen şair ve yazarlarının mezarlarını ziyarete etmek için can atar. Hatta Batılılaşmayı fazlasıyla nesnelere indirgediği için bu yazarlara gerektiğinden fazla değer verir. Bu nedenle Paris'teki bu mezarlık Dr. Hikmet'in beklentilerini karşılayamaz ve tatminsizlik yaşamasına neden olur.

Dr. Hikmet kaçak olarak bindiği geminin Fransa'ya ulaşması üzerine Monte Kristo adasını görmek ister. Çünkü bu ada çocukluğunda Dumas'tan okuduğu ilk kitaplar arasındadır. Bu nedenle bir papazdan kendisine bu adayı göstermesini ister. Bunun üzerine papaz yüzünü ekşiterek *“Alexandra Dumas mı? Hokkabazın biri o. Monte Cristo, baştan başa uydurma, kötü bir masal... Ananız babanız da size bu muzır kitapları okumaya neden müsaade etmiştir bilmem ki... Bizim müesseselerimiz bir dereceye kadar bu facianın önüne geçmeye çalışıyor”* (s.51) şeklinde bir yorumda bulunur;

“Ananız babanız da size bu muzır kitapları okumağa neden müsaade etmişler bilmem ki... Doğrusu, sizin memlekette terbiye usulü kökünden ıslaha muhtaçtır. Ailede olsun, mektepte olsun genç dimağlar vahşi otlar gibi kendi hallerine bırakılmıştır.” (s.51)

Tanzimat dönemi Türk Edebiyatında örnek alınan ilk Batılı romancılar 18. yüzyılın aydınlanma çağının etkisiyle idealist bir dünya görüşünü ve ahlakiliği benimseyen Dumas, Hugo ve Lamartine gibi romantikler olur. Osmanlı toplumunda yanlış Batılılaşmanın önüne geçmek için seçilen bu romancılar, Avrupa'da 19. yüzyılın ikinci yarısında fen ve felsefe alanlarında görülmeye başlayan pozitivist bilgi kuramının benimsenmesiyle birlikte papazın yaptığı gibi aşağılamalara ve küçümsemelere maruz kalır. Fakat Dr. Hikmet gibi Osmanlı aydınlarının pozitivist bilgi kuramının mücadeleden dolayı Türk edebiyatında henüz realizme geçiş yapılamadığı için hala Dumas gibi yazarların estetik anlayışlarına hayranlık beslenir.

POLİTİK DEĞERLER

Politik değerler, bireylerin ve toplumların sosyal yaşantısını belirli bir anlayış çerçevesinde şekillendirmeyi sağlayan bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla her politik anlayış, kendisine göre bir değer olgusu meydana getirmekte ve bunları ortaya koymaya çalışmaktadır. *Bir Sürgün* romanında bu politik anlayışı Jön Türkler ortaya koyma çabası içerisine girerler. Dolayısıyla Dr. Hikmet'in politik değerleri üzerinde Jön Türk hareketinin büyük bir etkisi vardır. Ancak Dr. Hikmet'in Paris'e gelmesiyle değişmeye başlar. Dr. Hikmet Jön Türkler'in II. Meşrutiyet'e kadar herhangi bir politik amaca dahi sahip olmadığını fark eder ve değerler dünyasında politik değişimler yaşar. Hatta Dr. Hikmet Paris'te edindiği izlenimler neticesinde modernleşme ve yenileşme sürecinin

Jön Türkler tarafından doğru algılanamadığından Batılılaşmayı dahi doğru bir şekilde kavrayamadıklarını düşünmeye başlar.

Politik Değerlere Bakış

Ragıp Bey, Dr. Hikmet'i gazeteci Ali Kemal Bey'le tanıştırır. Ali Kemal Bey, Dr. Hikmet'e ne zamandan beri burada olduğunu sorar. Ragıp Bey'in hemen söze müdahil olarak daha çiçeği burnunda bir Jön Türk olduğunu söylemesi üzerine alaylı bir şekilde "âlâ, âlâ; fakat Ahmet Rıza Bey taraftarı mı, yoksa Prens Sabahattin Bey taraftarı mı?" (s.106) sorar. İmayı anlayan Dr. Hikmet, Ahmet Rıza Bey'le bir kez karşılaştığını, Prens Sabahattin Bey'le hiç görüşmediğini ayrıca Jön Türklük sıfatını da benimsemediğini ifade eder;

"Ahmed Rıza Beyi yalnız bir defa gördüm. Prens Sabahattin Beyi ise hiç tanımıyorum. Jeune Türk'lüğüme gelince, kendim için bu sıfatın da neyi ifade ettiğini henüz anlayamadım." (s.106)

Görüldüğü üzere Dr. Hikmet ne Ahmet Rıza ne de Prens Sabahattin taraftarı olmadığını iddia ederek Jön Türklük sıfatını kabul etmez. Bundaki başlıca etken Jön Türkler'in II. Meşrutiyet'e kadar herhangi bir politik amaca sahip olmaksızın yalnızca II. Abdülhamit yönetiminden kurtulma gayesiyle Paris'e geldikleri içindir. Öyle ki Dr. Hikmet, Ahmet Rıza ve Prens Sabahattin arasındaki fikir ayrılıklarının Durkheim ve Demolins ekolüne dayandığını dahi bilmez. Hatta Dr. Hikmet Jön Türk hareketlerinden Ahmet Rıza taraftarlarının Fransızlar, Sabahattin Bey taraftarlarının İngilizler tarafından desteklendiğinin farkında değildir. Dolayısıyla Dr. Hikmet, Jön Türk liderlerinin Paris'teki mason localarıyla olan bağlarından da habersizdir. Bu nedendir ki bu Dr. Hikmet, Dr. Pionet'in farmasonluk ithamı karşısında oldukça şaşırır.

Dr. Pienot, alanında uzman ve iyi bir doktordur. Fakat yüksek servet ve şöhreti yoktur. Bunun sebebinin hiçbir zaman kendisinin hiçbir hizbe, hiçbir gruba ve hiçbir teşkilata dâhil olmamasına bağlar. Hatta tek suçunun Farmasonluğa bile girmemiş olmak olabileceğini düşünür. Dr. Pionet, bu düşüncelerini Dr. Hikmet'e aktarırken onun da bir Jön Türk olduğunu hatırlar ve bir an için duraksayarak konuşmasına şu şekilde devam eder;

"Sakin, siz Farmason olmayasınız... Zira, Mösyö Lavalier sizin Jön Türk'lerden olduğunuzu söylemişti. İşittiğime göre Jön Türk'ler umumiyetle Farmasonmuşlar" (s.313)

Mason locaları, Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Abdülhamit'i tahtan indirmek için askeri tıp okullarında Jön Türk Hareketini kullanarak gizli örgütlenmelere yardımcı olan bir kuruluştur (Kocabaş 1991). Bu nedenle hemen hemen Paris'e kaçan tüm Jön Türk liderleri Fransa ve İtalyan localarına bağlıydılar ve bu locaların yardımıyla yaşarlar, hatta memleketteki ailelerine dahi bu localar eliyle para gönderirler (Bozdağ 1975). Bu yüzden Dr. Pienot, Paris'te geçimini çalışmadan sağlayan ve II. Abdülhamit idaresinden kaçan Dr. Hikmet'ten bir an için şüphelendirir. Fakat Dr. Hikmet bu süreçte Jön Türkler'in masonlarla bağı olduğunu dahi bilmez. Dolayısıyla Dr. Hikmet, Paris'te Jön Türkler'e dair pek çok yeni fikir edinmeye başlar. Bunlar da politik değerlerinin her geçen gün değişmesine neden olur. Albert ile Fransız ihtilali üzerine yaptığı sohbette de bu değişimlerden birisini yaşar.

Bir Fransız olan Albert, Dr. Hikmet'le yapmış olduğu bir sohbette Paris'e kaçan Jön Türkler'in gerçekleri göremediklerini söyler. Fransız İhtilali'nin dışarıdan görüldüğü gibi özgürlükler sunmadığı ve eşit haklar getirdiği iddiasının büyük bir aldatmaca olduğunu savunur. İhtilalin kötü cemiyet binalarını yıkıp yerlerine yenilerinin yapmak olmadığını, kabahatin binalarda değil insanlarda olduğunu açık bir yüreklilikle dile getirir;

“Bence binanın hiçbir kabahati yok. Bence kabahat içinde oturanlarındır? Kabahat, insan denilen mahlûktadır, plânda ve sistemde değil... İnsanı değiştirebilir misiniz? Hiç inanmam. Bu olamayacak bir iştir.” (s.190)

Bahsedilenlerden anlaşılacağı üzere Fransız İhtilali'ni özgün ve tarafsız bir bakış açısıyla yorumlayan Albert, Jön Türkler'in Fransız İhtilali'ne duygusal olarak yaklaştıklarını ve devrimin özgürlük anlayışını doğru bir şekilde değerlendiremediklerini fark etmiştir. Nitekim Albert herhangi bir Jön Türk gibi seçkin bir aile tabakasından gelmemiş ve Fransız İhtilali'ni kitaplardan değil, kanunların kendisine sunmuş olduğu uygulamalardan öğrenmiştir. Bu yüzden Dr. Hikmet'e nazaran daha gerçekçi bir bakış açısına sahiptir. Özellikle Albert, Fransa'nın sosyokültürel yaşamı içerisinde olduğundan devrimin eşit haklar sağlamadığını, yalnızca kanun önünde eşitliğin varmış gibi gösterildiğini (Rude 2015:169) iyi bilmektedir. Bu nedenle Albert, sistemin Jön Türkler tarafından doğru algılanamadığı ve Batılılaşmayı doğru algılamak gerektiğini Dr. Hikmet karşısında özellikle vurgular. Ayrıca Albert, Dr. Hikmet'le yaptıkları bir diğer sohbette Fransız İhtilali'nin kısa sürede yeni bir despotizm kurduğunu vurgulayarak değerler dünyasını etkileyeme devam eder.

Şair Lavalier'e'nin oğlu Albert, Dr. Hikmet'le olan konuşmalarında Fransız Cumhuriyeti'ni idare edenlerin baloda yapmacık buldukları kişiler olduğunu ifade eder. Ayrıca bu memleketin yegâne sahiplerinin onlar olduğunu, elli aileyi geçmeyen bir zümre olduklarını ve bütün çarkların bunlar için döndüğünü dile getirir. Konuşmasının devamında Merakeş'te, Kongo'da, Hindi-Çini'de can veren Fransız askerlerin ise on üçüncü asırda bir derebeyinin, yirminci asırda bir banka müdürünün ya da bir fabrika sahibinin yanındaki köylüler olduğunu ve bunun hep bu şekilde devam edeceğini vurgular;

“Fransız Cumhuriyetini onlar idare ederler. Bu memleketin yegâne hâkim ve sahibi onlardır. Otuz, otuz beş milyonluk bir halk içinde, belki birkaç bini geçmeyen bir ekalliyettirler.” (s.186)

1798 ihtilalinin ilkelerini Avrupa'nın yarısına taşıyan Fransız İhtilali, Albert'in ifade ettiği gibi devrimden kısa bir süre sonra yeni bir despotizm kurarak eski külleri üzerinden yeni bir aristokrasi inşa eder (Rude 2005: 183). Öyle ki Fransa'nın asıl sahibi gibi hareket etmeye başlayan bu ihtilalin liderleri, devrim komitelerdeki küçük zanaatkârların ve esnafın yerine tüccarları, meslek sahiplerini ve memurları atayarak (Rude 2005: 164) sınıf ayrımını farklı bir yöntemle sürdürmeye devam ederler. Bu gerçeği kavrayan Albert, ihtilalin getirdiği özgürlük ve eşitlik gibi kavramlarının ardında saklı olan emperyalist anlayışı açık bir şekilde ifade ederek diğer Fransızlardan farklı olduğunu gösterir. Albert'in bu düşünceleri ise Dr. Hikmet'in değerler dünyasında büyük bir infiale neden olur. Dr. Hikmet'in değerler dünyasında bir diğer infiale ise Rus ihtilalciler neden olur.

Dr. Hikmet, Paris kütüphanelerindeki fikir akımlarını öğrenmeye ve Rus ihtilalcilerle takılmaya başladığından beri komünizm diye ayrı bir doktrinin olduğunu öğrenir. Daha öncesinde Zola'dan sosyalist diye bir tip olduğunu duymasına rağmen komünistlerin Marksist, Bolşevik ve Menşevik diye ayrıldıklarını ilk defa duyar. Bunlara anarşist ve pozitivistleri de ilave edince adeta derin bir zihin yorgunluğuna düşer;

“O, şimdiye kadar, sosyalist diye tek bir tip tanıyordu ve bunun ilk nümunelerine de Emile Zola'nın bazı romanlarında rastgelmışti. Fakat kütüphanelere devamla başladığı günden beri, bir de “komünizm” diye ayrı bir doktrinin mevcut olduğunu öğrendi.” (s.233)

20. yüzyılın başlarında Osmanlı toplumunda sosyalizmle teması sağlayanların çoğu Ermeni, Bulgar, Rum ve Yahudilerden oluşmaktadır (Aydar 2015: 53). Bu nedenle Türklerin sosyalizmle teması Dr. Hikmet'te görüldüğü gibi yabancı romanlarda geçtiği kadarıyla ve kısmi derecede olur. Ayrıca Dr. Hikmet'in Marksist, Bolşevik ve Menşevik isimlerini ilk defa Paris'te duyuyor olması Osmanlı Devlet yapısının sosyalizmi destekleyecek bir toplum zemine müsait olmamasından kaynaklanmaktadır. Nitekim Türk toplumunda Marksistler gibi dinin tamamen yok sayılması, Bolşevik ve Menşevikler gibi kapitalist anlayışın sonlandırılmaya çalışılması işleyiş itibarıyla mümkün değildir. Dolayısıyla Dr. Hikmet'in Marksist, Bolşevik ve Menşevik gibi isimleri ilk defa Paris'te duyması kendi toplumunda kapitalizm ve sosyalizm gibi akımların gelişimine müsait bir yapıya sahip olmamasından kaynaklanır. Bu nedenle Dr. Hikmet duymuş olduğu kavramları ve içerisinde bulunduğu hareketin felsefesini öğrenmek için büyük çaba gösterir. Fakat bunları Paris'te dahi kavramaya muvaffak olamaz. Nitekim Dr. Hikmet ne zaman fikir akımlarının felsefesini kavramaya yönelik konuşmak istese Jön Türk lideri Ahmet Rıza ciddi mevzulardan uzaklaşmaya çalışır;

“Ahmed Rıza Bey'in, herhangi bir ciddi mevzua, hele politika işlerine hiç temas etmek istemeyen bir hali vardı. Günün birinde bir şey olabileceğine de pek umudu yok gibiydi” (s.102)

Görüldüğü üzere Dr. Hikmet, politik akımların felsefesini Paris'te dahi idrak etmekte zorluk yaşar. Nitekim Ahmet Rıza sorunların yüzeysel yanlarıyla ilgilenmekte ve Batılılaşmayı uzun vadeli reformlar değil de kısa vadeli ihtilaller olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla Ahmet Rıza'nın Batılılaşmayı bir zihniyet meselesi olarak ele almaması Dr. Hikmet'le sohbetlerinin politik meselelerden uzak bir minvalde devam etmesine neden olur.

EĞİTSEL DEĞERLER

Eğitimle aktarılan değerler bir milletin kültür ve medeniyet tarihini inşa etme sürecinde önemli roller oynar. Nitekim fertler, yetiştikleri çağa ve toplumun ihtiyaçlarına aldıkları eğitimler ölçüsünde cevap verirler. Dolayısıyla *Bir Sürgün* romanında Dr. Hikmet, aldığı tıp eğitiminin Paris'te yeterli olmadığını farkına varır. Bu nedenle Batının eğitim felsefesini ve değer anlayışlarını yakalayabilmek için vaktini Fransız okullarında ve kütüphanelerde geçirmeye başlar. Böylelikle Dr. Hikmet'in değerler dünyasındaki eğitim anlayışı Paris'te ilim ve bilim üzerinde inşa edilmeye başlar. Bu da Dr. Hikmet'i Ragıp Bey gibi Paris'e modernleşme sürecini yakalamak için giden kişilerden ayırır.

Azimli ve Kararlı Olma

Ragıp Bey, “dostum” dediği ancak hiçbir samimiyetlerinin olmadığı Prof. Foissard’ın evine Dr. Hikmet’i de yanına alarak gider. Kendisine Hikmet Bey’in de bir doktor olduğunu ve yanında bir iş verebilirse memnun olacağını söyler. Ancak daha önce bir kez karşılaştıkları Ragıp Bey’i tanımayan doktor, Hikmet Bey’e “*Evvvela sizin kim olduğunuzu ve ilmi ehliyetinizin derecesini bilmeden ne yapabilirim. (...) Belli ki, Fransa’ya çok uzak bir yerden geliyorsunuz. Burada işler sizin tasavvur ettiğiniz kadar basit değildir. (...) Belli başlı birkaç ilim adamının tedris sahasına sokulmaya ve metotlarımız hakkında yakından bir fikir edinmeye çalışınız*” (s.118) der. Bunun üzerine Dr. Hikmet, Ragıp Bey’e uyup Prof. Foissard’a böyle bir teklifle geldiği için pişmanlık duyar.

Görüldüğü üzere Batı eğitim sisteminin örnek alındığı okullarda öğrenim gören Dr. Hikmet gibi kişiler dahi işin ciddiyetini kavramakta güçlük çekmektedirler. Nitekim yalnızca okullar açarak ve Avrupa’dan eğitmen getirerek hedeflenen başarı, Prof. Foissard gibi kişilerin karşısına çıkıldığında vahamete uğramaktadır. Hatta Prof. Foissard’ın tavırlarından da anlaşılacağı üzere Batıdan aktarılan eğitim anlayışı Avrupa’nın çok gerisinde kabul edilmekte ve alınan diplomaların işlevselliği sorgulanmaktadır. Bu nedenden dolayı Dr. Hikmet benzer tavsiyeleri Gazeteci Ali Kemal Bey’den de duyar. Kemal Bey, Dr. Hikmet’i Batının eğitim felsefesini yakalayabilmesi için aşağıda da görüleceği üzere Sciences Politiques kurslarına yönlendirir.

Gazeteci Ali Kemal Bey, Dr. Hikmet’e birtakım tavsiyelerde bulunurken tıp fakültesine yazılabileceğini söyler. Araya Giren Ragıp Bey, “*Amma da yaptın ha, diplomalı hekim yeniden mektebe mi girer mi?*” (s.107) şeklinde bir tepki verir. Bunun üzerine Ali Kemal Bey “*Diploma mı? A mirim, ne çocukça lakırdılar söylüyorsun? Bizim diplomalara, burada, kim beş paralık bir ehemmiyet verir? Tanımayanlar bile*” (s.107) diyerek cevap verir ve Dr. Hikmet’e yönelerek Sciences Politiques kurslarına devam etme tavsiyesinde bulunur;

Sciences Politiques kurslarını gene yeni baştan başlattılar. Sciences Politiques ki adı üstünde Ecole Libre’dir. Her isteyen girebilir. (...) Öyle şahadetnameye filan bel bağlamayın, müsabakaya girip kazanmağa çalışın. Yarından tezi yok, Ecole de Medecine’e gidersiniz. Bir müfredat programı istersiniz. Ona göre hazırlanmaya başlarsınız. (s.107)

Gazeteci Ali Kemal Bey’in Dr. Hikmet’e Avrupa’daki tahsil hayatına devam ederek kendisini geliştirme tavsiyesinde bulunması, Batının entelektüel yapısını ve beslendiği kaynakları ilmin merkezinde tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirme imkânı bulmasından dolayıdır. Nitekim Ali Kemal Bey, Batılılaşmanın diğer coğrafyalarda ikinci ve üçüncü ellerden öğrenildiği için yanlış bir anlayışa dönüştüğünü idrak etmiştir. Fakat özgürlük naralarıyla ihtilal isteyen İstanbul’daki Jön Türkler, gazeteci zihniyetiyle, yüzeysel bir şekilde ve felsefi bir düşünce akımı olmaksızın lümpen bir Batılılaşma romantizmi yaşarlar (Hocaoğlu 2015). Bu nedenle Ali Kemal Bey’in Dr. Hikmet’i yönlendirdiği Ecole Libre Batılılaşma felsefesini kavrayabilmek için değerlendirilmesi gereken bir fırsattır. Emile Boutmy’nin milletler psikolojisi, Albert Sorel’in modern tarih felsefesi ve Funck Brentano’nun iktisat anlayışı üzerine verdiği modern anlamdaki dersler, Dr. Hikmet’in devam ettiği takdirde Batılılaşmanın felsefi temellerini oluşturacak

bir okuldur. Bu nedenle Ali Kemal Bey, Dr. Hikmet'e diğer Jön Türkler gibi politik işlere karışmadan önce gerçek manada Batı felsefesini öğrenmesi için tavsiyelerde bulunur;

“Mademki her ne suretle olursa olsun buraya gelmiş bulunuyorsunuz, size halisane tavsiyem, hemen bilim kuruluşlarından birine kaydolmaya bakın Hukuk mu olur, Ekonomi Politik mi; her ne öğrenirseniz kârdır.” (s.106)

Büyük hayallerle geldiği Paris'te hayal kırıklığına uğrayan Dr. Hikmet, bir süre Fransa'nın zevk ve eğlence hayatını yaşadıkdan sonra İstanbul'dayken medeniyet kavramını ve Batılılaşmayı yanlış algıladıklarını fark eder. Medeniyetin asli unsurlarının ilim ve bilim üzerinde inşa edildiğini idrak etmesi üzerine Fransız okullarında ve kütüphanelerde vakit geçirmeye başlar. Kütüphanedeki entelektüel gençlerin dilinden düşmeyen müellif, meslek, doktrin gibi isimleri tek tek keşfeder. Yavaş yavaş Parnasyen'lerin kimler olduğunu, klasik etkinin ne mana ifade ettiğini kavrar. Prudhon'un, Marx'ın, Engels'in ve bunlar karşısında sisli bir dağ gibi yükselen Hegel'in öğretileri üzerine kafa yorar. Hippolyte Taine'nin realist anlayışını hatta bir aralar Prens Sebahattin'in Terakki gazetesinde adını gördüğü Edmond Demoulin hakkında bilgi edinmeye çalışır;

Artık yavaş yavaş Parnassien'lerin kimler olduğunu, klâsik etiketinin ne mana ifade ettiğini biliyordu. Artık Prudhon'un, Marx'ın, Engels'in ve bunların karşısında sisli bir dağ gibi yükselen Hegel'in ne dediklerini öğreniyordu. (...) bazı bedbahtların kendilerini kumarla teselliye çalışmaları veya dertlerini içkide unutmaya çabalayışları gibi, o da, okumak, mütemadiyen okumakla avunmak istiyordu. (s.200)

Kültür değişimleri Osmanlı toplumunda zorunlu ve serbest olmak üzere iki şekilde gerçekleşir (Turhan 2015). Dr. Hikmet'in Paris'teki ilk günlerinde Batının zevk ve eğlence hayatına düşmesi buna bağlı olarak zorunlu kültür değişmesi olarak gerçekleştiği söylenebilir. Nitekim Dr. Hikmet, Paris'teki ilk günlerinde Batılı kültür ve eğlence unsurlarını taklit etmenin kendisine İstanbul'daki gibi prestij getireceği düşüncesiyle hareket etmiştir. Ancak Paris'te geçirdiği günler ona taklitçiliğin Batılılaşmak olmadığını, aksine medeniyetin hem kültür hem de bilim temelleri üzerine inşa edilebilmesi gerektiğini öğretir. Dolayısıyla Dr. Hikmet entelektüel birikimini felsefi ve kültürel bir yaklaşım üzerinde şekillendirmeye başlar. Hatta tıbbiyeyi bitirmiş olmasına rağmen Paris'teki tıbbi yenilikleri idrak edebilmek için tıp fakültesine yeniden yazılma isteği duyar. Bunu başaramadığı takdirde ise bir doktorun maiyetinde hastanede asistan olmak niyetlenir;

“Burada kendime henüz bir hattı-hareket tayinine vakit bulamadım. Niyetim, ikmalî tahsil için tıp fakültesine devamdır. Buna imkân bulamazsam bir doktorun maiyetinde veya herhangi bir hastahanedeki asistan olarak çalışacağım.” (s.89)

Bahsedilenlerden anlaşılacağı üzere Dr. Hikmet, birçok Tıbbiye mezunu Jön Türk gibi medeniyet algısını başlarda zevk ve eğlence anlayışıyla sınırlı tutmuştur. Fakat Paris'te sürdürülen eğitim anlayışı Dr. Hikmet'in eğitim değerlerini yeniden yapılandırmasını sağlamasına yardımcı olur. Öyle ki Dr. Hikmet, Paris'te tıp tahsilini ilerleterek millî değerleriyle Batının bilimini harmanlama gayretine düşer.

SONUÇ

Bir Sürgün romanı Türk toplumunun 1900'lü yıllarda yaşadığı değerler dünyasını aktarması bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu yıllar Türk toplumunda Batı tarzı eğitim alan bireylerin Doğu ve Batı medeniyeti arasında kaldıkları bir dönemi kapsamaktadır. Özellikle tıbbiyeliler, Batının pozitif bilimlerini içeren eğitim programı nedeniyle bu ikilemi daha fazla yaşarlar. Hatta pek çoğu Batıyı tek kurtarıcı model olarak kabul eder. Bu da bireylerin değerler dünyasında bir medeniyet krizi yaşamalarına neden olur. Dr. Hikmet bu medeniyet krizini sosyal, kültürel ve politik boyutlarıyla hisseden karakterlerdendir. Dolayısıyla Dr. Hikmet'in İzmir, İstanbul ve Paris üçgeni içerisindeki yaşantısı bir dönemin panoramasını vermesi hasebiyle değerler eğitimi açısından önemli bir yere sahiptir. Nitekim Dr. Hikmet'in yaşantısı, okuyucular için değer farkındalıkları oluşturmakla birlikte günümüz toplumundaki değer manzumeleriyle karşılaştırmalar yapmalarına imkân sağlayacaktır. Dolayısıyla çalışmada Dr. Hikmet'in tavır, davranış ve hareketleri değerler eğitimi açısından ele alınmıştır. Bu değerler Spranger'in değerler sınıflandırması içerisinde yer alan "Bireysel, Toplumsal, Millî ve Kültürel, Ahlaki, Estetik, Politik ve Eğitsel Değerler" boyutuyla incelenmiştir.

Bireysel değerlerde özeleştirel olma, sorgulayıcı olma, pişman olma ve kaygılı olma gibi değerlerin işlendiği tespit edilmiştir. Değerler bu çerçevede ele alındığında Batılı toplumların yaşantılarını taklit ederek modernleşmenin mümkün olmayacağı fark edilmektedir. Dolayısıyla romanda taklitçilik yaparak toplum içerisinde eğlence malzemesine dönüşmek yerine özeleştirel yaklaşımlar getirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca Y. Kadri Karaosmanoğlu, Paris'in gerçek hayatta edebî eserlerdeki gibi büyüleyici ve kusursuz bir yer olmadığını vurgulayarak edebî eserlere sorgulayıcı yaklaşılması gerektiğini ifade etmektedir. Aksi halde Dr. Hikmet'in yaşantısından da anlaşılacağı üzere Paris, masalsi parıltılarla süslü bir şehir olmanın yanı sıra bireyleri büyük bir boşluğun içerisine sürükleyen ve pişmanlığa sebebiyet veren bir yer haline gelebilmektedir.

Toplumsal, millî ve kültürel değerlerde Doğu-Batı ikilemi, özgür olma ve aile birliğine dair değerlerin işlendiği tespit edilmiştir. Ele alınan değerler çerçevesinde yüzeysel fikirlerle Batılılaşmaya çalışmanın lümpen bir Batılılaşma romantizmi meydana getirdiği ileri sürülmektedir. Bu da millet olma bilincinin ve kültürel değerlerin Paris'in eğlence âlemlerinde yitirmeye başlandığının göstergesidir. Dolayısıyla Batı felsefesini ve entelektüel birikimini analiz etmeksizin kabul etmeye çalışmanın bireylerin iç dünyalarında bir Doğu-Batı ikilemine neden olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Batının kültür ve medeniyet değerlerine sorgulayıcı bir şekilde yaklaşıldığında eşitlik ve özgürlük kavramlarının yeniden anlam kazanmaya başladığı anlaşılmaktadır. Özellikle aile hayatının ve aile bütünlüğünü korumanın bu süreçte ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Ahlaki değerlerde saygılı olma, iffetli olma, yardımsever olma ve samimiyetsizliğe dair değerlerin işlendiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda ele alınan değerlerle medeniyetin kalbi olarak kabul edilen Paris'te saygı ve hoşgörü gibi insani değerlerin yitirmeye başlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bilimsel ve teknik alandaki yeniliklerin insanları mekanikleştirerek pragmatik hale getirdiği ileri sürülmektedir.

Estetik değerlerde Batı mimarisi, edebiyatı ve heykeltiriliği üzerine değerlerin işlendiği tespit edilmiştir. Değerler bu bağlamda ele alındığında Batılı sanat ve edebiyat anlayışının Türk aydınının değerlerini büyük ölçüde etkilediği görülmektedir. Bu nedenledir ki Paris'teki Avrupalı sanat ve edebiyat eserleri Dr. Hikmet gibi Paris'e kaçan Jön Türkler'in ruhunda büyük bir coşku uyandırdığı anlaşılmaktadır. Fakat bu estetik anlayış, kitaplardan romantik bir hissiyatla öğrenildiği için gerçekte kitaplarda olduğu gibi coşku uyandırmadığı görülmektedir. Aksine büyük bir hayal kırıklığına neden olduğu anlaşılmaktadır.

Politik değerlerde yenileşme çalışmalarının ve Paris'teki Jön Türk hareketinin meydana getirdiği politik ortama dair değerlerin işlendiği tespit edilmiştir. Değerler bu bağlamda ele alındığında Paris'in politik ortamında Jön Türkler'in Batılılaşmayı ve modernleşmeyi doğru algılayamadıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca Fransız İhtilali'nin getirdiği özgürlük ve eşitlik gibi kavramlarının ardında yeni bir emperyalist anlayışın var olduğu idrak edilmektedir. Dolayısıyla Batının eşitlikçi ve adalet anlayışının Jön Türkler tarafından II. Abdülhamit düşmanlığında kullanılan bir argüman haline getirildiği görülmektedir.

Eğitsel değerlerde eğitim alanında azimli ve kararlı olmaya dair değerlerin işlendiği tespit edilmiştir. Ele alınan değerler çerçevesinde İstanbul'da verilen tıp eğitiminin Paris'in entelektüel çevrelerinde tam manasıyla kabul görmediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Batının entelektüel yapısını ve bilimsel gelişmelerini takip ederek millî bir eğitim anlayışı üretebilmenin önemi vurgulanmaktadır.

KAYNAKLAR

- ADIVAR, H. E. (1966). *Sinekli Bakkal*, İstanbul: Uycan Matbaası
- Ahmet Mithat Efendi. (1999). *Jön Türk*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- AKGÜL, M. (1999). *Türk Modernleşmesi ve Din*, Konya: Çizgi Yayınları.
- ANDI, M. F. (2005). Bir Medeniyet Algılaması Olarak Ahmed Midhat Efendi'nin Paris'i. *İlmî Araştırmalar*, (20), 7-25.
- AYDAR, Ö. (2015). Osmanlı Devleti'nde İlk Sosyalizm Tartışmaları ve İlk Sosyalist Örgütlenmeler. *Atatürk Dergisi*, 4 (2).
- BAŞAR, H. (2011). *Sınıf Yönetimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- BEİLL, B. (2003). *İyi Çocuk, Zor Çocuk "Doğru Davranışlar Çocuklara Nasıl Kazandırılır?"*, (Çeviren. C. Yorulmaz). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- BİLGİSEVEN, A. K. (1994). *Sosyal İlimler Metodolojisi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- BOZDAĞ, İ. (1975). *Sultan Abdülhamit'in Hatıra Defteri*, İstanbul: Kervan Yayınları.
- EKİZ, D. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metotlarına Giriş, Nitel, Nicel ve Eleştirel Kuram Metodolojileri*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- ERTUĞRUL, H. (2005). *Kültürümüzü Etkileyen Okullar*, İstanbul: Nesil Yayınları.

- HOC AOĞLU, D. (2015). *Düşük Şiddetli Devrim*, İstanbul: Kocav Yayınları.
- Karaoşmanoğlu, Y. K. (1999). *Bir Sürgün*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KESKİN, Y. (2016), *Değerlere Genel Bakış: Tanımı, Özellikleri, İşlevi ve Sınıflandırılması, Teoriden Pratiğe Değerler Eğitim*, (Editör: Mustafa Köylü), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- KOCABAŞ, S. (1991). *Jön Türkler Nerede Yanıldı?*, İstanbul: Vatan Yayınları.
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis an Introduction to Tts Methodology*, USA: Sage Puplications.
- MARSHALL, C. ve Rossman, G. B. (2006). *Designing Qualitative Research*, California: Sage Puplication.
- O'LEARY, Z. (2004). *The Essential Guide to Doing Research*, London: SAGE Publications Ltd.
- OKAY, O. (2008). *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- RUDE, G. (2005). *Fransız Devrimi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- SALLABAŞ, M. E. (2012). Ömer Seyfettin Hikâyelerinin Türkçe Öğretiminde Değer Aktarımı Bakımından İncelenmesi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.59-68.
- TURAL, S. (2019). Türk Edebiyatının Dekadansla İmtihani, *Cins Dergisi*, s.35-37.
- TURHAN. M. (2015). *Kültür Değişmeleri*, İstanbul: Altınordu Yayınları.
- TURNER, T. N. (1999). *Essentials of Elementary Social Studies*, Boston: Allynand Bacon
- ÜLGENER, S. (2006). *Zihniyet, Aydınlar ve İzm/ler*, İstanbul: Derin Yayınları.
- YAZICI, K. (2006). Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19(19), 499.